

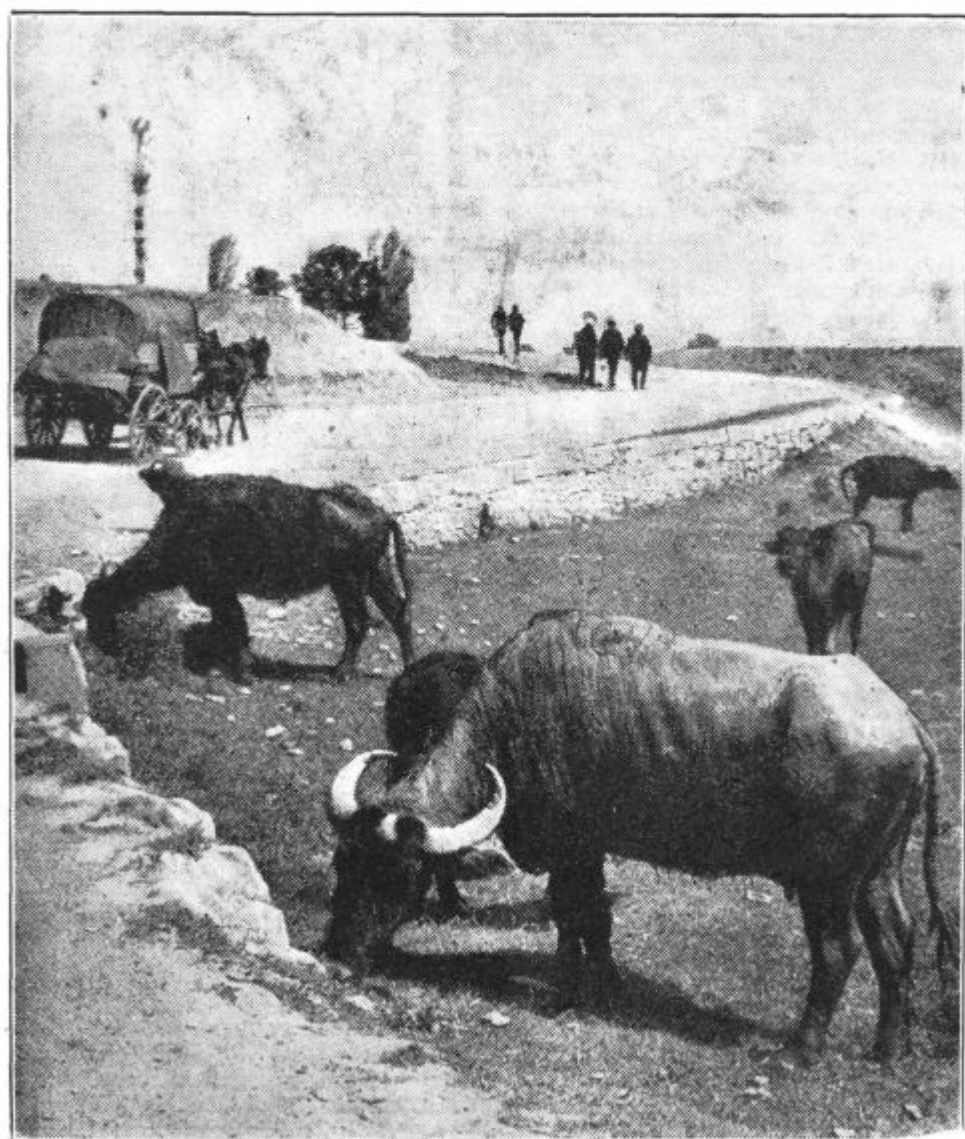
ŽIVLJENJE IN SVET.

Tedenska priloga „Jutra“

Stev. 43.

V Ljubljani, dne 5. novembra 1927.

Leto I.

Ibis:

Friderik II. in njegovi boji s papeštvom. Poglavje iz srednjeveške politične in kulturne zgodovine.

Pred 700 leti

dne 29. septembra l. 1227., je izdal takratni papež Gregor VI. pomenljiv odlok: Nad cesarjem rimsko - nemškega cesarstva Friderikom II. se proglašča cerkveno prokletstvo. Papež je cesarju zameril, da ni hotel izvršiti pogodbe, ki jo je bil sklenil s prejšnjim papežem Honorijem III. glede nove križarske vojne. Papež Honorij III. je veliko polagal na svojega varovanca Friderika iz vladarske hiše Hohenstaufov; nadejal se je, da bo mladi vladar, kateremu je bil sam položil krono na glavo, zvesti hlapec papeške politike. Toda Honorij je dne 18. marca 1227 umrl. Njegov naslednik je postal Gregor IX., osemdesetletni starček zelo odločnega, bojevitega in fanatičnega značaja. Leta je takoj zahteval, da se mu Friderik II. pokori in pojde s križarji nad neverne mohamedance, ki so imeli v oblasti Sveto deželo. Cesar Friderik II. pa ni hotel papeža kar zlepa ubogati. Tako je nastal pred 700 leti hud konflikt.

Ohranjeno je pismo, ki ga je pisal papež cesarju Frideriku II. V njem se mu laska, povzdiguje njegove kreposti in ga hkrati svari pred posledicami, ki čakajo njegovo dušo «na onem svetu». Da bi ga malce kaznoval, je izdal odlok o prokletstvu. To v tistih časih niso bile mačje solze. Duhovščina v taki deželi ni smela deliti zakramentov in opravljati drugih dušnopastirskih dolžnosti. V tistih časih so imeli papeži še veliko moč, krivoverce so preganjale posvetne in cerkvene oblasti, ljudje so imeli globoko vero in se resno bali posledic na onem svetu. Papeževa kazen je tedaj vsakega vladarja zadela v živo. Čuditi se moramo, da jo je Friderik II. ravnodušno vtaknil v žep. Bil je to nezasliščan dogodek. Nj še bilo dolgo, kar je ves takratni krščanski svet govoril o hudi kazni, ki jo je bil naložil papež Gregor VII. cesarju Henriku IV. Leta je malce porogovnil zoper papeško nadoblast. Cerkevni poglavar ga je brž vkrotil in prisilil, da je moral priti kot spokornik na njegov dvor v Canosso. Tri dni in tri noči je cesar Henrik IV., oblečen v lahno spokorniško obleko, prežebel pred vrati papeževe palače, preden ga je blagovolił

Gregor VII. sprejeti in milostivo ošteti. L. 1176. je moral sicer mogočni cesar Friderik I., zvan Barbarossa, poklekniti pred papeža Aleksandra III. in mu priseči zvestobo.

Takrat, ko je vladal cesar Friderik II., je bilo papeštvo sicer še močno, vendar pa se je že približeval čas, ko se je jela njegova politična nadvlada in vseomogočnost čedalje bolj krhati. Prav Frideriku II. je bilo dano, da zadá politični moči papeštva udarec, ki ga ni več docela prebolelo. Friderik II. je bil sploh človek, ki mu enakega ni bilo v tistem nemirnem času. Imenovali so ga «stupor mundi», čudež sveta. Neki pisatelj ga imenuje «prvega modernega človeka v zgodovini», pristaši klerikalizma, t. j. duhovniške oblasti v političnih zadevah, imenujejo Friderika II. prezirljivo «očeta liberalcev». Zoper Friderika II. se je širil v srednjem veku traktat «De tribus Impustoribus», ki je imel velik vpliv na verne krščanske duše. Tu se pogreva izjava Friderika, ki jo je bil omenil že papež Gregor IX. v svoji encikliki iz junija l. 1239., češ da so svet varali trije sleparji: Jezus, Mojzes in Mohamed. Mnogi zgodovinarji trde, da je bila to samo kleveta, ki so jo najbrže zvarili v papeški politični kuhinji, da bi lažje udarili po cesarju, ki je bil sicer svobodnjaškega duha in ni hotel, da bi papež postopal s posvetnimi vladarji tako kakor s svojimi škofi. Friderik II. je tudi sicer ena najzanimivejših osebnosti srednjega veka, zato bomo skušali čitatelja seznaniti z njim in z njegovo dobo, zlasti glede na takratne politične boje med klerikalizmom in državo.

Mladost in značaj Friderika II.

Kot potomec mogočne vladarske rodbine Hohenstaufov, ki je obvladovala nemške dežele in velik del Italije, se je rodil Friderik dne 26. decembra 1194 v Jefiju (Ancona). Oče mu je umrl prav zgodaj. Kot štiriletni deček je videl tudi materin pogreb. Mati je bila normanskega rodu in je prinesla očetu Henriku VI. za doto Sicilijo. Mladost mu je potekla v samotni, brez tiste ljubezni, ki sicer ogreva človeka vse poznejše življenje. Bival je na dvoru v Palermu, pod gorkim sicilijanskim soln-

cem, ki ga je tolikanj vzljubil, da ga ni nikdar posebno mikalo na sever, v domovino nekdanjih germanskih očetov. Skrbnik mu je bil papež Inocenc III., ki je postal po smrti papeštva naklonjene matere Konstance tudi državni regent v Siciliji. Samo ob sebi se ume, da ga je dal stanu primerno vzgojiti. Kakor sploh v srednjem veku, so bili tudi Friderikovi učitelji in vzgojitelji duhovniki. O samih vzgoji vemo malo, vsi sodobniki pa so se čudili njegovi izredni bistroumnosti in učenosti; noben vladar tistega časa se ni mogel ponašati z enako. Bil je genijalen človek.

Štirinajst let je bil star, ko je papež prvič posegel direktno v Friderikovo življenje. Na papeževo željo se je Friderik poročil l. 1209. z več ko 10 let starejšo Konstanco Aragonsko, vdovo ogrskega kralja Emerika. Le-ta je prišla na palermški dvor kot orodje papeške politike, saj se je trdilo, da je Frideriku potrebna izkušena svetovalka. Friderikov značaj pa se je vzlic temu razvijal čisto po svoje. Kot bistroumen mladenič ni mogel biti slep za vse, kar se je godilo okoli njega; le spletka in nasilje je še kaj veljalo. Videl je, kako se vsi prilizujejo papežu in njegovim služabnikom, čeprav za hrbtom ni bil nihče zadovoljen z rimskim gospodstvom. Tako je postal Friderik nezaupljiv nasproti ljudem; dejali bi, da je imel precej čuta za cinizem. Nekateri sodobniki ga sploh opisujejo kot častihlepnega, osomega, vladeželjnega in potuhnjenega človeka; v politiki je ponovno pokazal, da se ne drži danih besed in obljub. Vse, kar imamo zapisanega o njem, pričuje, da je rad vlekel i nasprotnike i prijatelje za nos. Mj pa smemo na podlagi tega, kar vemo o Friderikovi osebnosti, sklepati, da je bil izrazita individualnost (osebnost), inteligenten in učen mož, ki je dodobra spoznal ljudi in se jim je lahko smejal v pest. Bil je ljubitelj lepih stvari, umetniška natura in premočrten duh, ki so mu presedala takratna prazna modrovanja (sholastika) in je bolj čislal prirodne vede in matematiko. Bil je prost mnogih predsodkov, ki so se zagrizli v njegove sodobnike in zgodovinar dr. Prutz dobro pravi o njem, da je prišel pol tisočletja prezgodaj na svet. Takle prosvetljene vladarje je imelo 17. in 18. stoletje. Tudi njegova politična stremjenja, ki so se razhajala i s papeško politiko i s pojmovanjem fevdalne dr-

žave, so bila najbližja poznejši dobi prosvetljenega absolutizma.

Nemara nam bo marsikatera poteza Friderikovega značaja jasnejša, če uvažimo, da je zrasel in živel v Siciliji, kjer so se križale razne kulture. Sam je bil nemškega rodu. Imel je v krvi lastnosti severnjakov, ljudi iz vlažnih in meglenih dežel. Ta tip mu je bil najmanj prikupljiv. V Siciliji so bili še ostanki stare grške in rimske kulture; preko nje so šle kulturne struje iz Italije v Francijo. Zelo močan kulturni val je prihajal tudi z druge obale Sredozemskega morja: od Afrike, kjer je bila arabska kultura v bohotnem razcvetu. Takrat, ko je Evropa ječala v nevolji, vsa vzvalovana od barbarških narodov, ko so se klatile skozi mesta in vasi vojske, roparske tolpe, kuga in neštete nadloge, ko so fanatični menihi oznanjevali sveto ali križarsko vojno zoper nevernike, — v tisti nesigurni in viharni dobi so imeli Arabci lepo kulturo z nižjimi in visokimi šolami, z ekzaktno znanostjo, z modroslovjem, z umetnostjo, zlasti s prekrasnim stavbarstvom. Pri Arabcih so vladale urejene razmere in povprečno življenje je bilo znatno boljše od povprečnega življenja v Evropi. Kljub temu, da je bil Friderik II. pod skrbnim nadzorstvom katoliških škofov, se je vendar shajal že za mlajših let z arabskimi učenjaki. Zdi se, da je njegova simpatija do tega kulturnega sveta rastla čedalje bolj; pozneje bomo videli, da je poprijel tudi nekatere arabske običaje. Kaj čuda, če so ga nasprotniki klevetali, da je bil prikrit mohamedanec.

Papež in mladi kralj Friderik.

L. 1215., takrat, ko se je vršil v Lateranu znameniti cerkveni koncil, na katerem je papež Inocenc III. proglasil znova in z vsem povdankom, da je papež nad cesarji in kralji in cerkvena oblast nad državno, je sprejel Friderik, ki je prišel že preje iz vročega Palerma v Nemčijo, v Aachenu kraljevsko krono. Že v septembru l. 1211. ga je bila stranka Staufovcev v Nürnbergu izvolila za vladarja nemško-rimske države, izvolitev, ki jo je bil papež sam pospešil, ker je stavil v Friderika vse drugačne upe nego jih je le-ta mogel in hotel izpolniti. Friderik II. se je moral po kronanju papežu zahvaliti in obljubiti, da bo zbral in vodil križarsko vojno v Sveto deželo, kakor je bil sklenil lateranski koncil. Obljubiti pa je bil

moral še več: sin Henrik, ki ga je imel s Konstanco Aragonsko, je imel postati kralj Sicilije. Papežu bi šla popolna skrbniška pravica nad tem kraljem-otrokom. Friderik II. se je moral odreči vsakršnemu vplivu na svojega sina in priznati popolno ločitev Sicilije in nemškega cesarstva.

Te papeške zahteve so bile izrazito politične. Križarske vojne (prva je bila razglašena l. 1095.) so eno največjih gibanj v evropski zgodovini. Imele so na takratno človeštvo velik vpliv in so se blagodejno odražale tudi v kulturnem razvoju. Papeštvu pa ni šlo kajpak za dobre posledice; hotelo je le s podžiganjem množic utrditi svojo moč. Za časa Friderika II. je križarsko navdušenje že vidno pojemale in lateranski koncil ga je hotel znova poživiti. Zato je papež Inocenc III. silil v Friderika, da naj podvzame tak pohod na neverne Turke, ki so imeli v oblasti Palestino. Ozadje nameravanega pohoda je tedaj bila večja utrditev papeške politične moči. Še bolj jasna nam bo papeževa politika, če se ustavimo pri nadaljni zahtevi: Friderik II. naj se ne vrne v Sicilijo, ondi bodi kralj njegov sin — otrok, ki bi mu bil papež skrbnik. To je pomenilo izročiti Sicilijo papežu. Friderik II. se je moral oženiti žensko, ki mu jo je bil poslal papež, zdaj pa bi bil moral še sina-prvorojenca izročiti papežu! Vrh tega se je zahtevalo od Friderika, da naj z vso ostrostjo preganja krivoverce v nemških deželah.

Friderik je vse obljubil; imel je srečo, da je Inocenc l. 1216. umrl. Njegov naslednik Honorij III. je bil prizanesljivejši od Inocenca in se je zadovoljil z obljubo, ne da bi pritiskal zaradi izvršitve. Dne 22. novembra 1220. je položil Frideriku II. na glavo cesarsko krono in privolil, da obdrži Sicilijo. Friderik II. se je vrnil na svoj dvor v Palermu, ves srečen, da ga zopet obseva gorko sicilijansko sonce. S papežem Honorijem sta tudi dalje živela v znosnih odnošajih. V pogodbi, ki sta jo sklenila v San Germanu, se je dal Frideriku II. končni rok do avgusta 1227, ko mora izpolniti obljubo glede križarske vojne. Da bi ga bolj navdušil za to zamisel, je Honorij posredoval, da se je Friderik II. poročil s 13 letno hčerko naslovnega jeruzalemskega kralja Ivana de Brienne. Friderik II. si je nato res nadel naslov jeruzalemskega kralja.

Prvi papežev poraz.

Vse to pa je bilo le uvod v boje, ki so se imei začeti. Napočilo je l. 1227. Papež Honorij — kakor smo omenili že uvodoma — tega leta spomladi umrl. Njegov naslednik Gregor IX. ni poznal šale: zažugal je Frideriku z izobčitvijo, če ne izpolni pogodbe. Friderik mu je skušal ustreči: zbral je vojsko in romarje in krenil dne 8. septembra na pot čez morje. Tri dni pozneje pa se je cesar vrnil v Otranto, ker je na morju zbolel. Njegov spremljevalec grof Ludvik Turinški, soprog sv. Elizabete, je res umrl. Papež Gregor se je zdaj raztogotil, češ, Friderik ga je hotel le prevariti; njegova bolezen je bila zgolj izgovor, da se je lahko vrnil. Takrat je izdal papež prokletstvo...

No, Friderik si je premislil: naslednjega leta ga vidimo na poti proti Vzhodu. Papežovo jezo je obrnil v svoj prid: ne kot papeški mandator, marveč na lastno pest je krenil v Sveto deželo, da se ondi krona kot jeruzalemski kralj. Bila je to nezaslišana trma in papež je poskrbel, da jo je izvedel ves krščanski svet. Da bomo razumeli položaj: Od papeža proklet vladar gre osvajat Sveto deželo z namenom, da ondi utrdi ne papežovo, marveč svojo oblast! Papež je izdal bulo, ki v nji poziva verne kristjane, da temu »paganu in mohamedancu« odklonijo vsakršno pomoč.

Friderik pa je izkoristil dobre zveze, ki jih je imel z arabskim svetom in je sklenil s sultanom Al Kamilom, dokaj prosvetljenim vladarjem, prijateljsko pogodbo, s katero mu le-ta odstopa Jeruzalem, Betlehem in Nazaret in obrežje od Joppa do Sidona. Tako je Friderik dosegel s svojo prosvetljenostjo več nego vsi papeški križarji. Kljub odporu jeruzalemskega patrijarha so ga ondotni kristjani lepo sprejeli. Sam si je posadil na glavo krono jeruzalemskega kralja. Zdaj mu je bilo malo mar za papežovo jezo in ob kronanju se ni brala maša in ne vršili cerkveni obredi...

V Italiji so papeževci zbirali zoper jeruzalemskega in sicilijanskega kralja in nemškega cesarja plačano vojsko, ki naj bi strmoglavila njegovo oblast v Palermu. Friderik se je brž vrnil in papeževce premagal. V tem času je sklenil zvezo tudi s papežu sovražno knežjo rodbino Frangipanov (Frankopanov). To je papeža spametovalo. L. 1230. sta

sklenila Friderik II. in Gregor IX. mir (v San Germano). Papež je preklical prokletstvo in potrdil Friderikovo pogodbo s sultanom Al Kamilom, ki jo je preje smatral za «sramoto in izdajstvo krščanstva.»

V resnici je papeštvo s to pogodbo kapituliralo pred Friderikom II. Bil je to dogodek zgodovinskega pomena.

Močna država zoper močno papeštvo!

Poslej je Friderik zmagoslavno kraljeval v Palermu. Njegov dvor je bil urejen bogato in razkošno. Okoli vladarja so se zbirali večinoma arabski učenjaki, s katerimi je cesar razpravljajal o matematičnih, prirodopisnih in medicinskih vprašanjih. Čislal je tudi filozofske disputacije in nad vse cenil umetnike. Friderik II. je govoril več jezikov, med njimi grščino in latinščino. Gladko mu je tekla težavna arabščina. Na njegovem dvoru, ki so ga okrasili umetniki in ki je bil obdan z vrtovi z razkošno južno floro, so se zbirali številni pesniki. Tu je cvela trubadurska poezija, ki se je zanesla v Francijo in izzvala ondi dalekosežn kulturni prerod, s katerim stopa na plan francoska kultura. Friderik je živel po orientalsko: imel je harem lepih žena, kar so mu na papeškem dvoru hudo zamerili. Toda papež se ga je posiljal in Friderik se je lahko mirno posvetil ureditvi sicilijanskega kraljestva.

Nasproti takrat prevladujoči fevdalni državi je hotel postaviti državo, v kateri bi odločevala kraljeva volja. V njegovih državnopravnih reformah, ki se jih na tem mestu ne moremo dotakniti, se jasno opaža stremljenje po državi, ki jo je bil mnogo pozneje organiziral n. pr. Ludvik XIV. Veliko je polagal na uradništvo, ki naj bi bilo izvrševalec vladarjeve volje.

V teh absolutističnih stremljenjih, ki so se pojavila v dobi nekakega «*divide et impera*», ko je bilo vse razcepjeno in se ni mogla nobena država dolgo držati, vidimo jasen odraz *Friderikove prosvetljenosti in protiklerikalne politike*. Samo absolutistična država z enim vladarjem, eno voljo, ki se ravna po prosvetljenem umu, bi mogla zlomiti rimsko cerkveno politiko in ugnati papeško moč na področje verskega in moralnega življenja. Zoper močno centralizirano cerkev je bilo treba postaviti močno državo!

Okoli l. 1232. je izbruhnil Friderikov spor s sinom Henrikom (VII.), ki ga je bil papež za deških let določil za sicilijanskega «kralja» — papeževca, ki pa je bil pozneje vzgojen v Nemčiji, da ondi nadomestuje očeta, kateremu se ni hotelo ostaviti dežele sinjega neba, citron in palm. Boj med očetom in sinom je šel tako daleč, da je mladi Henrik, sicer v veseljaštvu in lahkoživosti vreden sin svojega očeta, hoteč postati neomejen vladar, prekinil vse vezi s Palermom in jel rovariti zoper očeta v Langobardiji. Friderik je odšel sam v Nemčijo in uredil zadeve tako, da se je moral Henrik udati in prositi odpustčanja. Oče ga je dal zapreti. Umril je v ječi l. 1242.

Dalekosežni boji med državo in Cerkvijo.

V Italiji sami se je pod vplivom padajoče papeške svetovne moči razmahnila huda politična borba med gveffi in ghibellini. Slednji so bili pristaši cesarstva, prvi pa zagovorniki nacionalnih republik pod papeško vrhovno zaščito. Boji so bili skrajno težki in krvavi. Videlo se je, da Friderikovo «liberalno» seme uspeva, na drugi strani pa se je pojavljajal svit novega časa: oblikovala se je sedanja Italija. V «Friderikovem stoletju» se je rodil in deloval Dante; napočila je doba umetniškega in miselnega razmaha. Toda to ne spada več v naš okvir. Friderikova velika zamisel je bila: ustanoviti od Vzhodnega morja do skrajnega konca Sicilije segajoče cesarstvo. To idejo so podpirali ghibellini in v tem znamenju so se vršili vsi boji. S tem pa je zopet trčil ob papeštvo. Le-to je bilo zainteresirano, da se taki poizkusi v kraljevo zatró. Znova se je začel boj med papežem in cesarjem ali z drugimi besedami: boj med zasnovno svobodne, močne države in med koncepcijo deljene posvetne moči s papeževno nadvlado. Friderik v tem boju ni izbral sredstev: Ob neki priliki (l. 1241.) je dal ujeti več sto prelatov, ki so bili na potu k cerkvenemu zboru v Rimu in jih je interniral v južnoitalijanskih trdnjavah.

Friderik je deloval tudi kulturno: že l. 1224. je ustanovil univerzo v Naplju; izpopolnil in razširil je medicinsko šolo na univerzi v Salernu. Osnoval je zoološki vrt in spisal bistroumno knjigo o lovu s sokoli. Sam je pisal italijanske verze. Sploh je posvečal veliko

skrb šolanju v ekzaktnih vedah in vzgoji k umetnosti, zavedajoč se, da gre v boju s papeštvom tudi za vprašanja kulturnega napredka.

Ko je l. 1241. umrl Friderikov velik nasprotnik Gregor IX. — bil je eden najstarejših papežev, saj je umrl domala 100 let star, — se je Friderik nekoliko pomiril. Dve leti so čakali kardinali z volitvijo novega papeža, Izvoljen je bil ghibellin, Friderikov prijatelj, ki si je nadel ime Inocenc IV. Ko pa je nekoliko ogrel papeški stolec, ni hotel miru s Friderikom. Tajno je odšel v Lyon, sklical ondi cerkveno zborovanje in na njem obtožil Friderika II. Cesarja je zagovarjal največji pravnik takratnega časa Tadej Sueški. Toda ves zagovor je bil zaman: papež je izrekel nad Friderikom II. novo prokletstvo.

Friderik II. je odgovoril vladeželjnemu Inocencu s klasično izjavo:

«Doslej sem bil naklo, poslej hočem biti kladivo!»

Smrt Friderika II.

Boj se je poostрил; obe stranki sta začeli tudi pismeno propagirati svoje ideje. Friderik je opozarjal evropske vladarje na nevarnost, ki jim preti od prevzetnih papežev, papeževci pa so podtikali cesarju besede, ki so ga slikale kot brezverca. Sklicevali so se na božje reči, obdolževali Friderika dejanj, ki jih ni storil in napihili vse njegove napake, zlasti še njegov harem, čeprav priležništvo ni bilo daleč od papeškega dvora in od stanovanj visoke duhovščine. Po raznih deželah so se razšli tako zvani beraški menihi in pridigovali o brezverskem cesarju. Klerikalna stranka je sprožila v Nemčiji vrsto spletk, v Italiji so na vso moč razplamteli boji med gvelfi in ghibellini, mesto se je vojskovalo s sosednim mestom. V teh bojih je padel tudi Friderikov nadarjeni sin Enzo.

Sredi bojev med državo in cerkvijo je umrl Friderik II. «nezlomljen in nepremagan», dne 13. decembra 1250. l., star 57 let. Izdihnil je v Fiorentini pri Luceriji. Pokopali so ga v Palermu, kjer še danes stoji njegov spomenik: žara iz rdečega porfirja, ki jo nostjo štirje levi.

Ž njim je umrl eden največjih srednjeveških vladarjev, velik svobodomilec in znanilec tistega preporoda, ki je oživil humanizem in ki slovi pod imenom renesansa. Čeprav so ga pape-

ževi pristaši šteli med zaveznike samega peklenščaka in ga je tudi gvelf Dante srečal v «Peklu», niso nezanimive besede, ki jih je zapisal o njem pobožni minorit Salimbena Parmski: «Če bi bil dober katoličan in bi ljubil Boga in Cerkev, bi bilo le malo cesarjev, ki bi mu bili enaki.» Sicer pa ga tudi ta pisec imenuje Antikrista, človeka, ki je prišel na svet, da zatira Kristusov nauk. Zgodovina pa nas uči, da so v teku skoraj dvatisoč letnega razvoja krščanstva največ škodovali Kristusovemu nauku o ljubezni oni, ki so zaradi posvetnega blagra širili mržnjo in nestrpnost. Kje je bila za časa, ko se je papeštvo povzpelo na višek posvetne moči, Kristusova ljubezen, kje njegovo «kraljestvo, ki ni od tega sveta»? Da, l. 1226. umrl Frančišek Asiški je obnovil skoraj že porabljeni nauk ljubezni in evangelijskih čednosti, toda njegov red so papeži izprva preganjali. Frančišek sam se je moral zagovarjati v Rimu.

Antikrist je bil često v senci tiare...

Toda Friderikov duh ni umrl, a boj, ki ga je začel nekoč ta prosvetljeni vladar, še danes ni dobojevan.

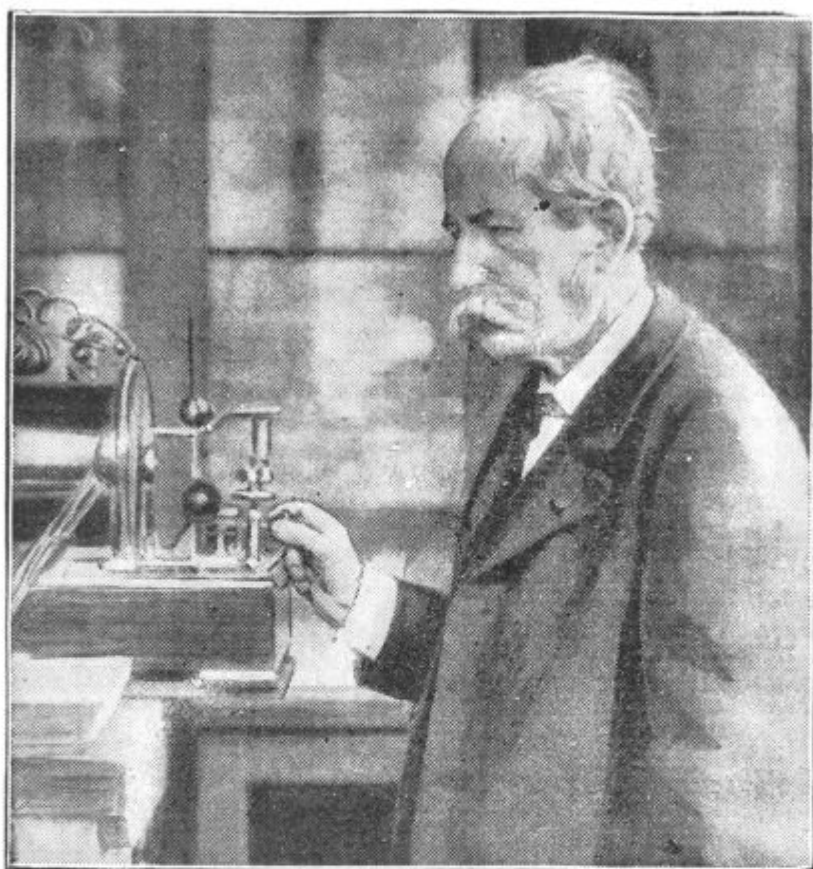
(Pri sestavi te poljudne razprave je uporabljal pisec v glavnem sledeče vire: Georg Webers Lehr- und Handbuch der Weltgeschichte, II. zvezek. — Dr. H. Prutz, Staaten-geschichte des Abendlandes im Mittelalter, I. zvezek. — Geschichte der Hohenstaufen und ihrer Zeit von Friedrich von Raumer. — H. G. Wells: Die Geschichte unserer Welt.)

E. Justin

Studija

Marcelin Berthelot.

Francozi slave letos (največje slavnosti so se vršile minuli teden v Parizu) stoletnico šlovečega kemika Marcelina Berthelota. Berthelot je sploh eden najgenijalnejših kemikov, kar jih je dalo človeštvo. Pomagal je polagati nove temelje tej mogočni vedi, ki si brez nje ne moremo misliti tehničnega, gospodarskega in tudi ne kulturnega razvoja človeštva, saj kemija mimo biologije, geologije in drugih prirodnih znanosti odgovarja na mnoga vprašanja, ki se tičejo snovi in njenih relacij in ima torej velik pomen tudi za miselno usmeritev človeštva.

Berthelot je utemeljitelj sintetične kemije. Začel je ogromno delo proučevanja tako zvanih organskih spojin, ki jih danes poznamo že okrog 150.000. Bavil se je s proučevanjem raznih maščob, glicerina in drugih olj ter posvobod utiral nova pota, na katerih je

dospela kemija že za njegovega življenja, še bolj pa v naših dneh, do mogočnih rezultatov. Tako zvana organska kemija ima v Berthelotu svojega največjega pionirja.

Sad njegovih raziskavanj je začudo bogat in se ne more dovolj preceniti niti v debelih knjigah, ki se izdajajo o tem genijalnem duhu. Kemična industrija, poljedelska kemija in mnoge druge panoge bi lahko pele slavošpeve Berthelotu, ki je ob istem času kot njegov veliki rojak Pasteur odkrival mračne prirodne skrivnosti in jih obračal človeštvu v prid.

Marcelin Berthelot se je rodil v Parizu kot sin ondotnega uglednega zdravnika. Imel je idealno dobre roditelje. Mladost mu je potekla v sreči in zadovoljstvu. Vso osebnost tega moža je prevevala globoka človečnost: bil je blag, prizanesljiv in moder; vzlic

najvišjim častem, ki so mu bile podeljene, je bil vedno skromen, udan študiju in človekoljubnemu delu. Pomagal je, kjer je mogel. Študije je dovršil na najboljših šolah, postal je vseučiliški profesor in umrl kot slavljen akademik-nesmrtnik.

O tem duhovnem velikanu, ki je preminul dne 18. marca 1907, pripovedujejo vse polno ljubeznivih anekdot, ki ga vse slikajo kot izredno prikupljivega moža. Zanimivo je n. pr., kako se je oženil. Že delj časa so mu oči kaj rade iskale zalo gospodično Breguet, a se ji ni upal približati. Nekega dne je šel po ulici in videl pred seboj svojo oboževanko. Tedajci je nastal hud vihar, vrgel gospodično z glave velik florentinski klobuk in ga nesel častilcu nasproti. Le-ta ga je urno zgrabil, medtem pa mu je uslužni veter potisnil v naročje samo prestrašeno lepico.

Breguetova je bila dolga leta njegova zvesta soproga. Ljubezen, ki je vladala med Berthelotom in ženo, nas spominja najlepših ljubezenskih zgodb, ki so v dobi modernih zakonov le še odmevi zašlih časov. Učenjakov zakon je bil srečno nadaljevanje harmonične zveze njegovih roditeliev. Ko je dne 17. marca 1907 postalo bolni, ostareli

ženi slabo in je tiho izdihnula v naslojnjaču, ji je eno uro pozneje sledil v večnost tudi globoko užaloščen soprog. Zadelo ga je kap. Tako je umrl eden najslavnejših sinov slavne Francije.

Zdaj ob jubileju se Francozi niso spominjali samo nesmrtnih zaslug učnjaka Berthelota, marveč so z gorkimi simpatijami priklicali današnjemu rodu v spomin tudi učenjakovo srečno življenje in smrt ob strani zveste žene. In ljudem se je zdelo, da slišijo staro zgodbo o zvestem paru Filomeni in Bavcisu...

Francozi so ju pokopali v skupnem grobu v Pantheonu, počivališču največjih svojih mož. Sedaj se bo zgradil v Parizu velik dom, ki bodi svetovno središče kemije. Posvečen bo spominu Marcelina Berthelota.

Tudi Berthelotov primer kaže znano dejstvo: Mnoge vede, ki so se pozneje razbohotile pri drugih narodih, so imele prav pri Francozih najgenialnejše inicijatorje in izumitelje. Drugim je bilo lažje hoditi po utrjih potih. Tako se danes Nemci ponašajo z najbolj razvito kemijo in kemično industrijo. Redkokomur pa je znano, kolikšen del je doprinesel za razmah te znanosti inicijativen francoski genij.

A. K. (Skoplje):

Liubezen in ženitev v Makedonii.

Naslovna slika: Motiv iz Makedonije.

Snubači prihajajo...

Makedonska vas se trčovatno oklepa starih običajev, kar do neke mere koristi rodbinski nravnosti. Kakor povsod, kjer v toliki meri odločuje tradicija, je tudi v Makedoniji ženitev ali možitev v prvi vrsti zadeva starišev, ki se vedno ravna po interesih rodbine in kaj malo vprašujejo, ali je sinu oziroma hčeri ta zveza všeč ali ne. Nikar pa ne mislimo, da imajo taki rodbinski interesi izključno gospodarski značaj, to se pravi, da gre starišem samo za doto ali dedščino. Ne. Makedonec ima veliko pristnega življenskega instinkta in skrbno pazi, da ostane njegov rod zdrav in močan. Dober oče tedaj skrbi, da dobi v hišo krepkega, zastavnega zeta ali zdrave, močno sinaha. Dalje skrbi, ali je fant priden in delaven, oziroma dekleta dobra

gospodinja. Znatnega pomena je nadalje ugled rodbine, iz katere se kdo ženi ali mož. Dekle v splošnem ne prinese v hišo dote v denarju. Navadno ima eno ali dve skrinji domačega platna, eno ali dve domači pernici ter nekaj parov nogavic in rut. Kmečka nevesta mora prinesiti v hišo tudi grablje, kuhalnico, petelina in kuro.

V okolici Bitolja in Prilepa kmetje neveste kupujejo; kupnina zavisi od premoženjskega stanja rodbine, h kateri se dekleta mož. Običajna cena je 2000 do 4000 Din.

Fant in dekleta ne poznata tajnih pomenkov, vasovanja in ljubimkanja. Če občuti za ženitev godni fant, da mu kako dekleta ugaja bolj od drugih (da je to ljubezen, tega si sploh ne upa priznati), pošlje v dekletovo hišo izkušeno sorodnico, ki pa bodi že bolj oddaljena,

da se ne občuti takoj na prvi pogled, kaj jo je prineslo v hišo, Le-ta izve po dolgih ovinkih, kako kaj mislijo: bi-li dekle omožili ali ne in kakšne želje ima-

MAKEDONSKA ALBANKA.

jo glede ženina. Če ta ženitovanijska vohunka sluti, da bi stariši privolili, pošlje fant pravo snubačico (*provod-djiko*), ki lahko nastopa že povsem odkrito. Ta krene najprej k izvoljenki in ji po dolgih ovinkih razodene, kdo jo snubi. Če je dekle zadovoljno, je prva zmaga izbojevana.

Zdaj je treba z odkrito besedo pred dekletove stariše. V ta namen pošlje ženin moškega snubača. Navada je, da se nevestini stariši na vse pretege branijo, češ, dekle je mlado in nepripravljeno. Snubač pa je spreten in jezičen strokovnjak, zato jim do dobrega pretipa obisti in izve vse, kar ga zanima. Nato se začne previdno barantanje. Snubač vpraša stariše, ali bi dali dekle iz hiše, če bi se nudila taka in taka prilika. Ako je odgovor dovoljen, se možje lepo poslovijo in snubač brž sporoči ženitnemu kandidatu, kako je opravil. Stoprav po teh uvodnih poizvedovanjih ali poizkusni snubitvi se začne prava snubitev, »*proševina*«.

Zadevo vzame v roke ženinov oče, ki naprosi hišnega kuma, da ga spremlja. Na nevestinem domu vedo že vnaprej dan in čas, kdaj pridejo snubci v hišo, zato jih pričakujeta in lepo sprejmeta nevestin oče in starejši brat. Zdaj se kmečki diplomatje odkrito pomenijo o vsem, kar je važno pri takih »kupčijah« in določijo dan svatbe, devera itd. Tako je dekle zaročeno (*izprošeno*).

Na nevestinem domu brž pripravijo malo gostijo, pri kateri navadno ne manjka ciganske ali turške godbe. (Le-ta sestoji iz treh do štirih godcev: eden tolče brez vsakršnega takta po bobnu, druga dva pa piškata na piščalke neprenehoma eno in isto melodijo). Po oddaljenih vaseh objavi zaroko vaški bobnar.

Ženin in nevesta se pripravljata.

Nekaj dni pred poroko obe rodbini, ki navezujeta sorodstvo, pomagata druga drugi pri raznih hišnih opravkih, da se na ta način tudi na zunaj pokaže nova vez. Ob taki priliki lahko ženin govori z nevesto, vendar samo vpriči brata, sestre ali matere, nikari na samem!

Za svatbo preskrbi ženin dva *pobratim* in dva *devera*; izmed slednjih dveh bodi vsaj eden starejši, oženjen mož. Tega določi ženinov oče. Mlajšega *devera* izbere vedno ženin sam. Vloga starejšega *devera* je vrlo delikatna.

Njegova naloga je, da ženinu in nevesti razodene skrivnosti zakonske zveze, zakaj v Makedoniji ni rdečih brošur in mladi ljudje so zaradi npravstvene strogosti, ki vlada v rodbinah, znatno manj posvečeni v tajne spolnega življenja nego n. pr. pri nas. V lažje umevanje teh običajev naj še omenim, da so kum, starejši in mlajši dever v Makedoniji približno to, kar pri nas priče ali starejšine pri poroki. Samo da se njihovim vlogam pripisuje znatno večji pomen.

Okoli Prilepa in Bitolja je vkoreninjena stara šega, da deveri ženina slovesno obrijejo. Britje traja ves večer pred poročnim dnevom in je združeno s fantovskim veseljem. Prihajajo ženinovi prijatelji in se poslavljajo od svojega tovariša. Najprej ga obrije mladi dever, nato starejši in za njim kum. Zdaj se ženin umije; požirek te vode mora drugega dne brž po poroki nevesta povziti. Očividno ji ta ne baš prijetna dolžnost kliče v spomin, da bodi v vsem pokorna možu. Ko je britje končano, sezujejo deveri ženinu opanke in nogavice ter zavijejo vse to v culo, ki jo vrže starejši dever ženinu trikrat zaporedoma preko glave, kar pomeni: Moški si bil, moški ostaneš v starem in novem stanu! — Nato se ženin skoplje.

Pri nevesti se zbirajo ob istem času vaška dekleta ter jo med petjem in rajanjem češejo in lišpajo. Ta večer gre nevesta poslednjič k studencu zajemat vodo za svoje domače. Tudi ona se mora skopati, nakar jo lepo oblečejo. Med tem odnese nevestin brat ženinu perilo, ki mu ga je pripravila nevesta: košuljo, spodnje hlače, nogavice, rutičo itd. Ženin se namreč prej ne obleče za poroko, dokler ne dobi nevestinega darila. On pa ji pošlje čevlje, oziroma na kmetih opanke, ki morajo biti kolikor moči lepi.

Svatje gredo v cerkev.

Napočila je ura, ko je treba v cerkev. Na dvorišču čakajo godci. Dekleta prepevajo starodavne poročne pesmi. Tedadaj vzame kum nevesto pod pazduho in ž njo vred z desno nogo trikrat prestopi hišni prag. To pomeni: odšla je srečno od hiše! Pelje jo k bratu. Oba, kum in brat jo vzameta v sredino ter jo vodita na čelu povorke. Za njimi gredo bližnji in daljni sorodniki ter vaška dekleta.

Nevestina obleka je na vsaj zmerom narodna noša: Izdelana je iz belega

platna ter je ob spodnjem robu, okoli rokavov, na ramenih in na prsih obilno okrašena. Samija, ki ji na poročni dan pokriva celo glavo, je iz najtanjše tkanega domačega platna in ima dolge rese. Na vrhu šamije nosijo ponekod še venec iz poljskih in vrtnih cvetic. Okoli vrata in pasu ima nevesta niz srebrnih ali zlatih novcev, vrhu bele obleke pa še črn žametast ali suknen jelek (telovnik), ki je vezen z zlatimi ali imitiranimi biseri. Uhani so iz turških zlatih lir ali pa iz kakega še starejšega zlatega novca; večinoma nosijo zelo velike.

Ženin je prav tako oblečen v narodno nošo; ima snežnobelo košuljo iz domačega platna z vezenimi rokavi in oprsem. Oviija ga rdeč, pol metra širok in nekaj metrov dolg pas, ki je oмотan preko črnih hlač iz domače volne. Hlače so spodaj ozke, zapete s črnimi gumbi, proti pasu pa široke. Telovnik je črn, obrobljen s svilenim trakom. Pokrivalo je podobno črnogorskim čepicam, le malce širše in višje je. Za pasom nosi ženin svilen ali platnen robec, ki je navadno sestrin dar.

Ko vstopijo v cerkev, združita kum in starejši dever mlado dvojico in jo spremljata pred oltar. Préden pa vzame ženin nevesto za roko, ga njen brat poljubi, rekoč: »Dali smo ti najboljše in najlepše iz hiše.« Za poljubom ga udari po desnem in levem licu in dé: »Če pozabiš, da smo zdaj ena rodbina, te to čaka.« Nato se znova poljubita in brat izroči nevesto ženinu.

Tedaj pride duhoven (*pop*) in začne se poročni obred (*venčanje*). Dever in kum prižgeta sveče ter izročita po eno ženinu in nevesti. Na nevestini strani stoji kum ali stari svat, na ženinovi pa starejši ali mlajši dever. Med poročnim obredom posiplja kum mladi par z ovsom in s slaščicami. Oves pomeni: Bodi ta rodovitna! Slaščice jima voščijo srečo, ki je vsakomur sladka. Ko sta izrekla usodni »da« ter izpila kozarec vina, se obred zaključí.

Zdaj vzamejo ženinovi svatje mlado poročeno ženo v svojo sredino, kum in starejši dever jo peljeta na čelu povorke oni hiši naproti, ki bo posihmal dom njene sreče in nesreče. Na domu svojega moža dobi pod pazduhi po en hlebec belega kruha, v roko pa svečo. Nato se mora postaviti v vogal sobe in stati ondi ves božji dan, ne da bi črhnila besedico. Oči so ji udano povešene in

sveča mirno dogoreva. V hiši je hrup, godba in veselje; mlada žena vsega tega ni deležna, zakaj davni običaj, ki se mu mora pokoriti, veva, da naj tega dne pokaže skromnost in udanost. V sobi je razstavljen vsa nevestina bala, ki jo sorodniki in svatje zvedavo ogledujejo ter si brusijo pri tem jezike.

Ko se zvečeri, prinese ženin nevesti stolec in kozarec vina, ki ga skupno popijeta. Na pojedini se svatje pomenkujejo o setvi in žetvi, o vojvodih in junaštvih. Okoli polnoči zapoje kum pesem o neizoranj in nezasajeni nji. To je znak, da naj mlada dvojica odide. Kum krene prvi v spalnico. S seboj no-

Kaj pa »otmica« nevest?

Po oddaljenih hribovskih vaseh še danes ni izumrl običaj primitivnih plemen, da ženin ugrabi nevesto. Navadno se to zgodi tedaj, če je deklet iz boljše hiše, a fant iz revne ter nima upanja, da bi starijši privolili, če bi jo bil formalno zasnubil. Fant si izvoli dva dobra prijatelja in se z njima domeni, kako, kje in kdaj bodo deklet ugrabili, kam odpeljali in kje skrili. »Otmico« je treba dobro pripraviti; tako je zlasti določiti varno skrivališče. Ne smejo se tudi prezreti slutene posledice tega drznega dejanja, ki prizadeto rodbino globoko užali.

MAKEDONEC GRE NA DELO

si polne roke ovsu in slaščic. Nato pripelje mlado ženo. Potrди ji s svojo avtoriteto, kaj je prav za prav zakon. Zdaj pripelje še ženina in mu pove to, kar je rekel nevesti. Slovesno sname venec z glave. Med tem udarijo godci kakšno prav veselo poskočnico. Pojo na vratih iz polnih grl, a kum sežiga nevestin venec...

Kljub visoki moralni tega ljudstva se vendar pripeti, da nevesta ni nedolžna. V takem primeru se nevesta vrne materi in zakon po njihovem običaju ne velja. Vendar je povsod ne vrnejo: včasih potisne nevestina mati ženinu nekoliko zlatnikov in blesk zlata preslepi želje po nedolžnosti.

Ko pa so vse priprave izvršene, je treba počakati ugoden trenutek, n. pr. ko je deklet samo doma, ali gre zvečer s kanglico po vodo, morda k ovcam v planino in podobno. Zarota pa je le tedaj uspešna, če inia ženin zaveznico v kaki spretni in bistroumni ženi, ki je z dekletom dobro znana in tudi pozna domače razmere. Seveda se take nevarne usluge drago plačujejo.

Ko je deklet ugrabljeno, je ta ženska prva, ki razglasi novico. Dekletovi bratje in oče se brž odpravijo na lov za ugrabljeno in njenim »tatom«; vodi jih »zarotnica«, ki pa jim kaže nasprotno smer. Če jim krivec vendarle pride v roke, gorje njemu in spremiljeval-

cem, zakaj maščevanje ne pozna usmiljenja. Navadno pa se spretneemu »aranžerju« takih otmic posreči, da se z dekletom vred skrije in prebijeta na samem vso noč. Naslednjega dne morajo stariši ugrabljenega dekleta hočeš - nočeš privoliti v zakon, zakaj ljudski glas veleva, da je dekletu, ki ga je kak fant samo poljubil, za vedno onečaščevo. Navadno se fant glede tega dobro zavaruje in starišem ne ostaja drugega, nego priznati, da so bili poraženi.

»Krvna osveta«.

»Otmice« so dvojne: ali je dekletu v naprej sporazumno z ugrabljenjem ali pa je ugrabljeno siloma. Prevladuje prvo: dekletu je zaradi ljubezni samo med zarotniki zoper ugled in interese svoje domače hiše. Najčešče takile romantični vaški škandali potečejo brez težjih posledic, zgodi pa se tudi, da plačata fant in dekletu z glavo svojo drzno pustolovščino. Rodbini, med katerima se je izvršila »otmica«, nikdar ne živita v prijateljstvu. Včasih se zgodi, da taki sovražniki trčijo in se spoprimajo. Če sta bila fant in dekletu vsak iz svoje vasi, se razvije med obema vasima prava pravcati bitka. Zakaj vas, ki iz nje poteka ugrabljenost neveste, vzame rodbinsko sramoto nase in naspotno selo se zopet ne da že iz »inata« ugnati. Če bi mu prva vas iztrgala dekletu, bi bilo to selo za vedno osramočeno. Tako se zgodi, da dve vasi težko objokujeta posledice kake otmice. Užaljena čast se pere od rodu do rodu. Tudi v primerih, ko fant onečašči dekletu, nastopi krvna osveta. Vsi moške, ki se štejejo k rodbini onečaščenega dekleta, prisežejo maščevanje, ki ne zahteva nič več nič manj ko oskrumjevalčevu glavo.

Še pred sedemdesetimi leti so bili taki pojavi dokaj pogosti, danes že izumirajo. Krvna osveta je bila nekoč neizprosna. Snoči je ta umoril onega. Davi je padel morilec ali njegov brat. Če ga ne izsledijo takoj, pa mu na vsakem koraku preti nevarnost. Po končani krvni osveti so se navadno odrasli člani te hiše s svojimi pobratimi vred umaknili v gore. Pobratimi — tega ne pozabimo — imajo večjo veljavo nego rodni bratje, zakaj pobratim je brat po Bogu, kar je najvišje. (Značilno je, da se s pobratimi ne sklepajo ženitve; to smatrajo za rodoskrumstvo).

Ko so bili ti kraji pod turško oblastjo, so Turki in poturčeni Makedonci

dobro vedeli, kje najgloblje in najsilneje ranijo brezpravno rajo. Turški mogotci so ropali žene in dekleta, onečaščali ujetnice in jih vračali v njih hiše, ki so se čutile do skrajnosti užaljene in osramočene. To je v nemali meri podžigalo mržnjo zoper Turke in dajalo svetel sij hajdukom; tem maščevalcem narodne časti. Počasi se je razvil tudi političen odpor. Vsekakor je hajduška osveta pokosila mnogo rusih turških glav. Taki uskoki, potikajoči se po težko dostopnih gorah, so bili dolgo časa edini zaščitniki brezpravnega ljudstva, vsaj v kolikor so strahovali Turke in brzdali njihov pohlep. Iz dobe tega ljudskega viteštva poteka tista: *Sve za obraz (čast), a obraz ni za što!*

Še nekaj iz življenja makedonskega ljudstva.

Čitatelj naj nikar ne misli, da so makedonski Srbi zaradi starih, nam čudaških običajev neke vrste divjaki in da je tujec v nevarnosti, če pride v te kraje. Makedonci so vrlo gostoljubni in ne store nikomur nič žalega, pogoj pa je, kajpa, da je tudi tujec ž njimi prijazen. Po zakotnih hribovskih vaseh, kjer zaradi razbojništva ni bilo varno hoditi nitj podnevi, kamoli ponoči, saj so bili mnogi vaščani sami tolovaji, se je vendar človek, ki je bil gost kake rodbine, počutil povabljen na kakšno domače praznovanje, ga posade na častno mesto. Pri jedi mu streže sama gospodinja. Navada je, da ponudijo gostu po vinu ali žganju slaščice, za odhodnico pa črno kavo. Vsekakor imajo tudi ti preprost ljudje čut za nekak »bon-ton« in od njih bi se lahko marsikak »kulturne« človek učil, kako sprejeti gosta v hišo.

Ko vstopiš v makedonsko hišo, te domačini ljubeznivo sprejmejo. Že na pragu ti ponudijo malce kruha in soli, v sobi pa postrežejo z vinom ali z rakijo. Takoj spoznaš, da se čutijo počaščene. Če je tujec povabljen na kakšno domače praznovanje, ga posade na častno mesto. Pri jedi mu streže sama gospodinja. Navada je, da ponudijo gostu po vinu ali žganju slaščice, za odhodnico pa črno kavo. Vsekakor imajo tudi ti preprost ljudje čut za nekak »bon-ton« in od njih bi se lahko marsikak »kulturne« človek učil, kako sprejeti gosta v hišo.

Slika ljudskega življenja bi bilo izpopolniti še z opisom makedonske hiše. Omenil sem že (glej »Življenje in svet« št. 42), da so ponekod človeška stanovanja vrlo primitivna. Boljši kmetje imajo enonadstropne hiše; v pritličju je prostor za domačo živino, zgoraj pa je stanovanje s shrambami. Prostornih hlevov in globokih kleti makedonski kmet ne pozna. Ondi, kjer je svet kra-

ševit (Ohrid, Struga), so vse hiše kamenite, često večnadstropne in z lesenimi balkoni. V boljših hišah imajo tla in postelje v samih preprogah. Omare so vzdane v debele hišne zidove. Ko vstopiš v izbo, se ti vidi, kakor bi bilo vse prazno. Vzdolž po sobi je pogrjeva velika preproga (čilim), v sredi je okrogla miza (sofra), tik stene pa kamin ali mangal (posoda za pepel in žerjavico). Okoli zidov so nizke, z blazinami pokrite klopi. V poslednjem času pa čedalje bolj izginjajo starodavne sofre, preproge in klopi z blazinami; njihovo mesto zasedajo našim podobne mize in stolci.

nega vriskanja in veselega petja, da nikoli v letu tako. Po cestah in klancih pa škripljejo vozovi s polnimi brentami in koši, z vozniki in z otroci.

Ko dozori grozdje, se pričena na Ohridskem jezeru tudi ribji lov. Ohridsko jezero je bogato rib, ima zlasti sloveče postrvi in jegulje. Največji ribolov je v Strugi. Črni Drim je takoj izpod mesteca pregrajen čez in čez z na gosto zabitimi koli, skozi katere ne smukne ne ena večja riba. Na sredi teh pregraj stojita na kolih dve kolibi. Vsaka pregraja je narejena tako, da prepušča vse ribe v kolibo, ki je prav tako ograjena s tankimi koli. Tako pridejo

MAKEDONIJA: Na potu v mesto.

V splošnem žive kmetje v lepi medsebojni slogi in radi pomagajo drug drugemu pri poljskem delu. Če je ob žetvenem času temu ali onemu kmetu žito preje dozorelo nego drugim, gredo vsj fantje in dekleta tiste vasi k njemu v žetev. Ako ne požanjejo prvi dan, zadrži gospodar dekleta na večerji in prenočišču.

Posebno svečano razpoloženje vlada med makedonskimi vaščani za časa trgatve. Trgatveni dan objavi pop za vso občino. V vinogradih je toliko prešer-

ribe v past, ki je ne zapuste več. Drugače pa se vrši ribolov kaj primitivno. Ribič ima približno tako-le mrežo kot naši otroci za metulje, samo da je velika in pritrjena na močan kol. Ponoči pobira s to mrežasto lopato ribe iz pasti in jih meče v pripravljene zaboje. Ko pihajo močni južni vetrovi in so noči deževne, nalove štiri do deset kvintalov postrvi in jegulj. Struga že od pamtiveka živj od ribolova. RIBE prodajajo po vsej zapadni Makedoniji. V manjši meri velja to tudi za Ohrid.

ADAM II.

Poljski duhovnik Oraczewski je bil poslal pred dnevi vsem varšavskim dnevnikom brošuro, v kateri zagovarja svoj predlog,

da se osnuje »Univerzalna sv. Cerkev« s sedežem v Varšavi. Tudi ta cerkev bi imela papeža, vendar za prvega ne bi bilo treba klicati sv. Duha na pomoč, ker je že pri-

pravljjen: predlagatelj sam. Imenoval bi se Adam II. Zahtev, ki jih ima zmedeni poljski duhoven, niso baš skromne: 100 milijonov dolarjev potrebuje za nakup 50.000 hektarjev zemlje v bližini Washingtona, kjer bi se osnovala papeška država pod pokro-

viteljstvom Zedinjenih držav ameriških. Za nadaljnjih 25 milijonov dolarjev bi se zgradila nova bazilika sv. Petra, za 30 milijonov dolarjev pa še papeška palača...

(«L' Europe centrale.»)

Miroslav Hirtz:

Potepuh.

Hrvatski prirodopisec prof. dr. Miroslav Hirtz, urednik »Prirode«, mesečnika za popularizacijo prirodnih znanosti, je pravkar izdal knjigo: »*Novela iz životinjskoga svijeta*«. V tej 63 strani velike osmerke obsegajoči, okusno opremljeni in ilustrirani knjigi je zbranih 12 novelic, ki so vse posvečene živalim, katere je pisec kot znanstvenik in lovec proučeval, kot človek pa vzljubil. Opisuje jih s presrečno ljubeznijo, kakor jo vzbuja priroda v slehernem človeku, ki spoznava njene skrivnosti. Pisec pa nima samo širokega znanja in polnega srca ljubezni do naših malih bratov — kakor je imenoval živali asiški svetnik — marveč ga odlikuje še spretno pero, ki tudi drugemu človeku pričara dobršen del užitka, kakor ga je imel pisec sam, ko je hodil po gozdovih in poljanah, ali se je kako drugače srečaval z živalmi. Nekateri strani njegovih novel iz živalskega sveta prekašajo Thompsonove ali Ewaldove povesti. V Hirtzovi knjigi je tudi marsikaj novega, sad lastnih opazovanj in proučevanja, zato je ta prirodopisno - leposlovna knjiga tako polna življenja.

Zavedajoč se pomena, ki ga ima Hubezen do prirode, zlasti do živalstva za sodobnega človeka, priporočamo omenjeno knjigo dr. Hirtza kar najtopleje naši mladini, lovcem in vsem drugim prijateljem prirode in živalstva posebej. Naroča se pri avtorju, Zagreb, Mesnička ulica 39 (stane s poštino vred 34 Din).

Iz knjige prinašamo s pisateljevim dovoljenjem v prevodu črtico »Skitnica«.

○ ○ ○

Ne vem, kaj ga je pognalo na tuje — zločesto ravnanje ali lakota. Njegove zaupljive oči so mi pravile, da je odšel z doma in se slednjič zatekel v mesto, da najde ondi novo, boljše življenje.

Najino znanje je bilo prav kratko, trajalo je le nekaj ur. Srečala sva se bila po naključju nekakega poletnega večera pred mojo hišo v Zagrebu, v Mesnički ulici. Jaz sem bil šel po ulici navzdol v spodnje mesto, ko nenadoma občutim, da se mi nekaj pleče okoli nog in zatika med nje... Obrnem se in opazim pisane psa, ki je nagrhivši hrbet prestrašeno skočil ob stran, se ustavil in me jel

gledati. Zdelo se mi je, kakor bi hotel reči: Nikar se ne boj, saj sem jaz... pes... pes brez doma! Bil sem zatopljen v svoje misli, saj sem prihajal od znanstvenih študij, pa nisem imel ne časa in ne veselja, da bi se bil natančneje seznanil z njim. Še več: jezno sem se obregnil nad psom in ga nagnal. Brž jo je popihal proč s ceste. Komaj pa sem storil nekaj korakov naprej, glej, spet je stal isti pes pri meni in z vohom preiskaval, kdo neki sem jaz. Spet sem zavpil nad njim: »Glej, da se mi pobereš!« Tako se je prizor ponavljal vse do Ilice. Naposled sem postal tako srdit, da sem udaril z nogo po pločniku in kričič skočil za njim, da bi se ga končno vendarle odkrižal. To je pomagalo, zakaj pes se je res izgubil nekje med ljudmi.

Ko sem se potem, grede po Ilici, še nekajkrat obrnil, ga nisem nikjer več ugledal. To mi je bilo ljubo, zakaj prav tisti večer se mi je hotelo, da bi bil sam s svojimi mislimi. Včasi pridejo dnevi, ko je človek najbližji samemu sebi in ko ne išče nič drugega ko samoto. Tako sem tedaj hodil tja v en dan po mestu in prišel v Vlaško ulico. Tu sem stopil v vrt majhne gostilne, prepričan, da me ne bo nihče motil. Vrt je bil res skorajda prazen. Z Zagrebačke gore je pihala prijetna večerna sapa in sem bil kaj zadovoljen, da sem se nameril na toli prijeten prostor.

Medtem ko sem večerjal, sem se nehoté ozrl na tla pri mizi. Ostrmel sem od presenečenja: tik mene je sedel na zadnjih nogah oni-le pes, ki sem ga bil na ulici napodil. Sedí vam mirno kakor okamenel in mi s povzdignjeno glavo bulji v oči, kakor da pravi: Spodil si me, a glej, spet sem se vrnil k tebi, ker vem, da si dober človek in da čišlaš živali... Poznam te po vonju, zavohal sem ti sled in prišel — glej, lačen sem, nahrani me! In zdaj pri luči sem stoprav opazil, da je ta pes lep, zelo lep, ves pisan: rjav in z velikimi belimi krpami po životu. Lovski pes je bil, čiste pasme,

povešenih ušes, z napol belo, napol rjavo glavo.

Ne bi bilo treba niti omeniti, da sem bil tisti hip občutil sram. Pes mi je dokazal, da je bil boljši od mene, ki sem ga osorno spodil. Vzlic temu se je vrnil k meni poln zaupanja, a lahko bi me bil prej na ulici zavrtno ugrizel, ko je vohal okoli mene...

Hoteč popraviti krivico, ki sem jo storil temu psu in pomiriti svoj osramočen jaz, sem ga jel božati in mu praviti najmilejše besede. Pes mi je hvaležno odvrčal z radostno bleščečimi očmi in z mahljanjem repa. Ko sem ga tako še pozorneje promatral, sem opazil, da je mršav, sestradan, upalega vampa; lahko bi mu preštel rebra. Rad sem si razdelil z njim ostanek večerje, ko pa sem videl, da mu ni dovolj, sem naročeval jedi toliko časa, da se je nasitil. Ubogi pes je bil tako lačen, da je izprva požiral cele kosti...

Na povratku domov me je spremljal pohlevno korak za korakom. Kjerkoli sem obstal, se je tudi on ustavil in čakal toliko časa, da sem krenil dalje. Ni bežal spredaj kakor drugi psi, ki jih mora človek neprestano opominjati in klicati. Zdelo se je, kakor da bi se bil čutil srečnega, da je morda prvič v svojem življenju našel dobrotnika in pravega gospodarja.

Tako sva dospela do moje hiše v Mesniški ulici. Tu se je zdaj pripetilo to, kar bi mi bilo ljubše, če ne bi videl in doživel. Treba se je bilo namreč ločiti, zakaj v svoje stanovanje ga pri najboljši volji nisem mogel vzeti. Moral sem biti previden, da se mi ne izmuzne skozi vežne duri, ko sem jih odpiral. Slednjič se mi je posrečilo, da sem ga

nekako premotil in zaklenil za sabo prastara, težka vrata. Komaj pa se je ključ obrnil, že je jel pes grebsti in tuliti, da me je presunilo v dno srca. Pritajil sem se za vrati, kar pa je pes sigurno vohaje občutil, pa je jel še močnejše grebsti in cviliti, proseč me na svoj pasji način, da ga sprejemem pod streho in vzamem za svojega. Tedaj je za hip utihnil in se skušal preriti skozi večjo luknjo na dnu črvivih vrat. Po prstih sem vstopil v stanovanje, in ker bivam v pritličju, nisem hotel prižgati luči, da bi se tako še bolj skrtil. Čisto miren sem presedel precej časa v naslonjaču in čakal, da je pes utihnil in prenehal grebsti. Misleč, da se je zdaj že odkltil naprej, sem oprezno stopil k oknu. A glej: pes sedi sredi ceste in zre v moje odprto okno. Zadostovalo je, da sem se pokazal, pa je znova skočil k zidu in jel tuliti, proseč usmiljenja. Pozno v noč sem slonel na oknu in ga pomirjal, dokler nisem po težkem duševnem boju zaprl okna.

Nisem človek mehke nature, a še danes me nekaj prime pri srcu, če se spomnim tega doživljanja. Kdo ve, kaj se je pozneje zgodilo z mojim hvaležnim psom? Ali je stekel nazaj v domačo vas, ali pa je ostal v mestu, išoč novega gospodarja? Morda pa je revček končal s konjačevo vrvjo okoli vrata, kakor navadno končujejo psi brez doma in gospodarja?...

Verjemite mi, še danes me je sram, da sem storil dobro delo stoprav tedaj, ko me je pes naučil plemenitosti in mi pokazal, da je on — žival — boljši od mene... On me je naučil tudi tega: potepuhi niso zmerom baš najslabša bitja...

Rut Elder Womackova: Naš rešitelj »Barendrecht«.

Leteli smo še kratek čas skozi vihar. Haldemann se je trudil, da bi uravnesil letalo, a mučil se je zaman; skušala sem mu pomagati, toda žal, brez uspeha. Ko je žaromet posvetil na krila, sem s strahom opazila, da jih pokriva debela plast ledu.

V dveh nadaljnjih urah sva s Haldemannom vsaj za silo skušala razbrati kompas. Ker se je letalo neprestano premikalo sem in tja, se je tudi igla v busolj vrtela. Kje se nahajava, nisva

mogla ugotoviti. Naenkrat pa sva vide-la, da leti »American Girl« nižje. Višionomer je padel na 9500 čevljev. Postalo nama je jasno, kaj je vzrok temu. Ledena skorja je tako obremenila letalo, da se je stopnjema spuščalo nižje.

Haldemann si ni hotel prikrivati posledic tega dogajanja in je zaklical z močnim in odločnim glasom: »Rut! Obleci takoj rešilno opravo! Vrag vedi, kaj naju čaka! Nič se mi ne sanja, kaj se utegne zgoditi z nama.«

Instinktivno sem čutila, da ima Haldemann prav. Splezala sem v ozadje letala k bencinskim tankom in sem se natihoma ozrla proti nebu. Prosila sem Boga, naj nama prizanese s pogubo in naju reši. Bila sem trdno prepričana, da nama bo sreča mila.

Baš sem bila opravljena, ko me je Haldemann pozval drugič, naj pridem takoj k njemu. Po glasu sem spoznala, da se položaj ni poslabšal; besede so zvenejele dobrodušno. Storila sem vse,

V edino uteho pa nama je bilo dejstvo, da sva srečno prebrodila viharno cono. Ne on ne jaz nisva mogla zapopasti, kako sva se preborila skozi divje elemente vihre, noči in groze in kako sva ostala živa. Kmalu sva tudi spoznala, da se letalo zopet dviga. Višinomer je kazal zopet 9000. Medtem ko se je vihar prej kar poigraval z letalom, so zračne struje naenkrat utih-nile. Srce nama je plalo v neizrekljivi hvaležnosti.

RUT ELDER WOMACKOV A v vsakdanjem življenju.

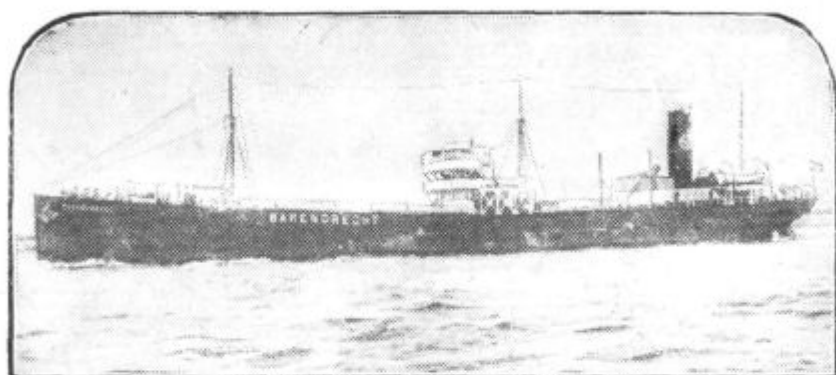
kakor mi je bilo ukazano in Haldemannu je sijal obraz, ko je izjavil: »Zaenkrat je najhujše minilo.« Bil je res trenutek nepopisne blaženosti. Skozi oblake je posvetil mesec. Srce mi je začelo močno utripati in veselje me je kar opojilo. A led nama je bil še vedno v največjo skrb. Morala sva zopet ugotoviti, da se je letalo spustilo nižje. Višinomer je kazal 7000 čevljev nad morjem. Nazadovala sva torej za 3500 čevljev!

Pritisk olja pa je postajal čedalje slabejši. Bilo je očitno, da aparat zopet nagaja in da tiči baš v tem nova nevarnost za najini življenji. Tekom par ur je pritisk prišel na katastrofalno nizko točko. To naju je zopet navdajalo s strahom. Haldemann je pokazal na stroj in je rekel: »Rut, motor ne poje več čisto kot prej, ampak, hvala Bogu, najhujše je le mimo.«

Naslednje ure poleta so bile spet žalostne. Haldemannu sem jasno brala na

obrazu, da ga tarejo resne skrbi. Spuščal je glavo vedno nižje in čez nekaj časa je dejal: »Prevzemi zopet krmilo! Pazi, da naravnaš letalo tako, da bo letelo levo od zvezde, ki sveti tam gori. Če se stvari ne poslabšajo, bova morda v osmih urah nad Rtom Finistere v Španiji.«

Sedla sem zopet h krmilu, Halde-
mann je zadremal. Ko se je nekoliko odpočil, je vprašal, kako je. Pokazala sem z roko na števec za olje, ki je med tem zopet nazadoval. Zavzel je svoj prostor, meni pa so od trudnosti oči kar zlezle skupaj. Niti čula nisem, kako mi je naročil, naj grem k črpalki za

PARNIK »BARENDRECHT«.

Popadel me je strah in sem vprašala: »Kaj, še osem ur imava do kopne zemlje? Saj letiva že 32 ur!« — »Tako je in nič drugače,« je odvrnil Halde-
mann; »podoba je, da bova imela še opraviti z močnimi vetrovi.«

olje in naj zopet napolnim posodo, ki se je bila izpraznila.

Ob tréh me je George stresel, da sem se zbudila. Prosil me je, naj zopet sedem h krmilu, kar sem storila. Svoj prosti čas je porabil za kontrolo, kolika je še najina zaloga bencina.

Brž v rešilno opremo!

Kmalu se je jelo svitati. Nebo se je vedno bolj jasnilo. Moja radost se je stopnjevala od trenutka do trenutka. Bila bi najraje vriskala od veselja, da sva najtežje prestala, kar začujem za hrbtom klic: »Rut, naglo v rešilno opremo!«

Števec za olje je v zadnjih urah padel vnovič za polovico. Stroj ni tekel več enakomerno. Oblekla sem se in sem pripravila radio-aparat za rešilni klic. Potem sem sedla h krmilu, kjer me je čakala težka naloga: Halde-
mann mi je ukazal, naj vodim letalo skozi odprtino v oblakih. Krmilo se mi je upiralo in Halde-
mann mi je moral priskočiti na pomoč. Z bliskovito brzino sva zdrvela skozi luknjo. Letalo pa je pri tem zlezlo tako nizko, da je letelo jedva 500 čevljev nad morjem.

Parnik, parnik!

Halde-
mann se je naglo oblekel in pri-
pravil za vse slučaje. Začela sva ugi-

ELDER WOMACKOVA ob rešitvi.

bati, kaj naju čaka, ko nepričakovano ugledava pod seboj ladjo. To je bil pač najbolj razburljiv, a tudi najbolj razveseljiv trenutek najinega poleta. Parnik je bila prva ladja, katero sva srečala od torka dalje. Naravnala sva krmilo proti parniku in sva ga obkrožila. Daljnogled nama je povedal, da imava pod seboj nizozemsko tovorno ladjo »Barendrecht«. Vzela sem listek in napisala nanj vprašanje, kako daleč je še do kopna. Spravila sem ga v škatljico ter jo vrgla navzdol, a zavitek je padel v vodo. Manipulacijo sem ponovila in topot je zavitek padel baš na sredo krova. Obkrožili smo vnovič parnik. Z napetostjo sva s Haldemannom čakala, kaj pride. Kapitan je izredno ostroumno pojmoval situacijo. V par sekundah so mornarji prinesli posodo z belo barvo. S čopičem so narisali na krovu par črt in zapisali pod nje z velikimi črkami: »360 milj zapadno od Terceire na Azorih.«

Števec za olje je rapidno padal. Haldemann je usmeril aparat čisto nizko

KAPITAN HALDEMANN ob rešitvi.

na morje, ustavil motor in zaklical: »Spustila se bova na morje, vlovite naju!« Prerezala sem furnir na trupu letala, da bi mogla oba hitro smukniti na prosto. Stroj se je ustavil in v lahнем polkrogu je sedla »American Girl« na brazdo goratega vala.

Rešena!

Kar se je odigralo sedaj, mi ne pojde nikdar iz spomina. Kar sem doživela v nastopnih tridesetih minutah, mi mogoče popisati. Omejila se bom na suha dejstva.

Spustivši se na morje, sva prevlekla bencinov tank s plaščem iz gumija. Menila sva, da se bo letalo na ta način lažje držalo nad vodo, a bilo je baš nasprotno. Najina iluzija se je kmalu razbila. Prišel je nov val in naju je zagrnil z vodo, tako, da sva bila trenutkoma vsa mokra. Voda je vdrla z elementarno silo skozi okna kabine in skozi luknjo v trup letala. Morala sva napeti vse sile, da se rešiva.

Storila sem nagel sklep. Smuknila sem skozi odprtino v trupu pod krila, ki so ležala nekoliko višje nad vodo. Ugledala sem Haldemanna, ki se je z enakim naporom izvlačeval iz svojega položaja. Skušal je vstati s sedeža in je imel precej dela, da se mu je to posrečilo. Po gibih njegove roke sem spoznala, da je obvladal položaj. Skobacal se je na površje. Oprijela sva se zadnjega dela letala. George je dal znamenje za reševalno akcijo.

Zahvalila sem Stvarnika, da sem odnesla zdravo kožo, kajti malo je manjkalo, da naju niso valovi odplovili in požrli. Novi valovi pa so se še vedno zgrinjali čez naju, a k sreči se je letalo okrenilo tako, da so nama pomagali splezati na trup. Tam sva se oprijela generatorja. Imela sva svoboden razgled čez vodo. Šele sedaj sva se zavedla, da je morje silno razburkano in da bova imela velike težave z reševanjem lastne kože in letala. Valovi so naju dvigali zdaj v veliko višino, zdaj so naju spuščali v globoko nižavo. Bilo je sirovo vreme. Tiščala sva se z vsemi močmi, da naju morje ne odplavi.

Ko naju je val zopet dvignil visoko, sva se ozrla po parniku. S strahom sva ugotovila, da sva že zelo daleč od ladje. Ko sva se spustila na morje, je plul »Barendrecht« jedva sto čevljev od letala. Sedaj pa sva bila že četrtilje od njega. Podoba je, kakor da stoji

»Barendrecht« mirno na mestu in da ne stori ničesar za najino rešitev. Vsaj videti ni bilo nič tolažilnega.

Ko sva se spustila na morje, so nama s parnika vrgli dva rešilna pasa. Odnegli so ju valovi. Plavala sva v ledenomrzli vodi, ki naju je hotela ugonobiti. Borba je bila nepopisno težka.

Jela sva že obupavati, ko začujeva klice. Ozreva se in glej! Bil je rešilni čoln, ki se nama je bližal. Valovi so ga premetavali kakor lupino. V čolnu je bilo pet mož. Štirje so skušali s skrajnim naporom doseči letalo.

Preživljala sem grozne trenutke in vsaka sekunda se je zdela kakor večnost. Eden izmed mož v čolnu nama je mahal z roko. Kmalu sva razumela, kaj hoče. Držal je v rokah konec motvoza in nama je dajal znamenja, naj se oprimeva vrvi, ki nama jo bo vrgel.

Čoln se nama je približal na trideset čevljev. Vrv je padla tik pred nama v vodo, a imela sva križ, preden sva jo vplavila. Haldemann je privezal najprej mene. Jaz sem ga prosila, naj se reši najprej sam, pa ni hotel poslušati. Krmar me je potegnil v čoln, pri čemer sem bila krščena v drugič — topot z morskogo vodo.

Ko so me potegnili v čoln, sem začela s pogledom iskati Haldemanna. Mahal mi je z roko, češ, naj se pomirim. Iz čolna so tudi njemu vrgli rešilno vrv in ga potegnili »na suho«.

»Koliko vas je bilo na krovu?« so vprašali mornarji.

»Samo dva,« se je glasil odgovor.

Krmar je zavil nazaj proti »Barendrechtu«. Mornarji so veslali z resnimi obrazi. Videla sem, da jih skrbi vsaka ped vožnje. Prodirali smo počasi. Spoznala sem, da naše življenje v čolnu ni mnogo varnejše kakor v valovih. Vožnja je bila smrtnonevarna. A mornarji so napejali mišice in tako smo srečno dosegli cilj.

Na varnem!

Z »Barendrechta« so nam vrgli vrvi, katere smo si privezali okrog pasu. Potegnili so nas drugega za drugim kvišku. Oprijela sem se vrvastih lestev in sem zlezla navzgor. Haldemann je prišel za menoj.

Ko sva bila na parniku, je veljala najina prva misel letalu. Saj nama je bila »American Girl« tako zvesta! Letalo je bilo kake pol milje oddaljeno od parnika. Valovi so ga zanašali enkrat sem, enkrat tja. Vprašala sva s Haldeman-

nom kapitana Goosa, če more letalo rešiti.

Odgovoril je, da je morje zelo nemirno in da pojde težko, ker nima njegov parnik dvigal in verig za tako delo.

Kmalu so se razlegali s poveljniškega mostu rezki ukazi. Mornarji so spravili na površje verige in pripravili dvigala, parnik pa se je jel bližati letalu. Ko je privozil do njega, sta skočila dva mornarja na krila. Povezala sta ga z vrvmi, toda valovi so neprestano udarjali ob ladjo in videti je bilo, da stvar ne bo lahka. Kmalu je bilo letalo raztrgano na dvojce.

Legla sem v kapitanovo kajuto k kratkemu počitku. Napor zadnje pol ure me je tako izčrpal, da sem bila potrebna brezpogojnega odmora, ki mi je del izredno dobro. Naenkrat je vstopil Haldemann. Čitala sem mu z obraza, da je letalo izgubljeno. Valovi so ga razdejali, strli in odnesli. Ker je bil motor pri tem potisnjen proti bencinskemu tanku, je prišlo tudi do eksplozije, ki je raznesla še ono, kar je ostalo.

»American Girl« je začela goreti. Bencin, razlit po vodi, se je vnel in plamen je odskočil proti »Barendrechtu«. Mornarji so trenutkom poskakali nazaj na ladjo in »Barendrecht« je v strahu za lastno življenje odbrzel proč. Kmalu je zadnji košček letala izginil v valovih.

Kapitan Goos se je opravičil, da ni mogel rešiti naše ljube ptičke. Stori je itak vse, kar je mogel. Midva s Haldemannom pa sva počivala na krovu parnika in sva hvalila usodo, da se je tako končalo. Stiskala sva Goosu roko, on pa je venomer govoril, da je storil le svojo dolžnost.

»American Girl« počiva na morskem dnu. Nikoli več je ne bo na spregled. Moj sen, da bi pristala v Parizu, se topot na žalost ni uresničil.

Bogve, ali se mi bo moja srčna želja izpolnila kdaj pozneje?

30.000 občinskih stanovanj na Dunaju.

Dunajska mestna občina je prekosila vsa mesta na svetu v reševanju stanovanjskega vprašanja. Zdaj, ko se pri nas toliko razpravlja o stanovanjskem problemu, utegnejo čitatelje zanimati nekateri podatki o stanovanjski politiki mesta Dunaja.

Pri nas si kaj čisto predstavljamo povojni Dunaj kot obubožano, propadajoče mesto, ki so se vanj zatekli nešteti emigrantje z vseh koncev bivšega cesarstva, da tej «veliki glavi» male dežele še bolj otežkočijo obstoj. Dunaj, pred vojno približno 2 milijonsko mesto, pa je štel l. 1923. le 167.000 oseb manj, dočim se je naselilo 40.000 rodbin. Današnji Dunaj je zopet bogato, šumno velemesto. Kavarne in zabavišča v notranjem mestu posečajo večinoma tujci, ki jih je bilo samo v avgustu t. l. okrog 62.000, zato pa je povojni Dunaj zgradil novo, pa krasno in zdravo periferijo, ki se dobro hrani in oblači in udobno stanuje, čije deca je vesela in zdrava.

Vprašujete, kako neki se je dala iz tega mesta, čigar položaj po vojni ni bil lehak, izgnati kruta povojna beda? Hvala gre velikopoteznim socialnim ukrepom. Zgradili so se arhitektonsko znameniti in obsežni bloki zares udobnih ljudskih stanovanjskih hiš. Osnovno šolstvo se je postavilo na povsem novo, daleko naprednejšo podlago nego jo je hotel in mogel ustvariti nekdanji cesarsko-klerikalni Luegerjev Dunaj. Mesto je zgradilo številna lepa ljudska kopališča, vsa v delavskih četrtih, zavetišča za deco in za starce; izboljšalo in povečalo je dosedanje bolnice, uredilo nove parke z otroškimi kopališči itd. Vse sami ukrepi, ki morajo povzdigniti zdravstveno, kulturno in socialno višino velemestne periferije.

V vseh vnanjih četrtih, kjer so bila količkaj obsežnejša stavbišča, so zrasli iz tal novi svetli bloki stanovanjskih hiš, tako n. pr. Reumannhof s 500 stanovanji, v katerih biva 1600 prebivalcev, med njimi 700 otrok, Bebelhof s 300 stanovanji, Fuchsenfeldhof s 1100 stanovanji itd. Vse te nove bloke hiš je postavilo mesto Dunaj. Zgradili so jih najboljši dunajski arhitekti, stavbeniki in kiparji: njih stil očituje veliko novih, izvirnih zamislov, nož tranja ureditev, ki stremi po kar naj-

večji udobnosti, pa je posneta po najboljših ameriških vzorcih. Sama občina pravi v svojem poročilu o teh zgradbah: «Čeprav dunajska občina ni gradila luksuznih palač, je vendar pri vseh svojih stavbah podpirala umetnost, zakaj umetnost ni luksuz, temveč je neizogibna potreba narodu, ki stremi kvišku.»

Ti bloki stanovanjskih hiš imajo obsežna in svetla dvorišča, ki so polna zelenja. Tu so smotreno urejena igrišča in bazeni za otroke. V ogromnih najemniških hišah, ki pa prav nič ne spominjajo v mestih toli običajnih, zoprnih «stanovanjskih kasarn», je praviloma v enem delu nadstropja samo dvoje stanovanj z eno ali dvema sobama s kuhinjo, vežo in z vsemi prikljinami. Dolgih hodnikov ne pozna; vhod v teh dvoje stanovanj je takoj s stopnic. V vseh kuhinjah so moderni štedilniki na plin — občinski plin je na Dunaju zelo cenen — vsa okna so bodisi na ulico, bodisi na obsežno, zračno dvorišče. Po možnostih, ki so dane modernim arhitektom, so se izločile skoraj vse neprijetnosti starih stanovanjskih hiš; čeprav so se gradile te hiše iz socialnih vidikov, v duhu dunajske socialno-demokratske večine, se je vendar skušala zasigurati posamezni rodbini kar največja samostojnost v stanovanju, tako da je tu kaj malo prisilnih stikov s sosednimi najemniki. Okrog blokov so nasadili nove parke, ali izpremenili v parke nekdanja groblja. V parkih ima deca dobro zavarovana kopališča, v njih bližini so tudi kolonije «malih vrtov», kjer velemestni ljubitelji prirode goje zelenjavo in negujejo cvetlice.

Pralnice so skupne, toda urejene na najmodernejši način z elektriko in paro. V teku 4 do 5 ur lahko dobra gospodinja perilo opere, posuši in zlika — vse po preizkušenih ameriških metodah. Tu so tudi lepo urejena kopališča, ki so dostopna vsem blokovim prebivalcem. V bloku načeloma ni gostilne, zato pa je povsod konzum, posvetovalnica za matere in otroke, telovadnica, javna knjižnica in posebna knjižnica za deco. Ponekod je tudi «Einküchenhaus», primerno za samce ali za zakonce, ki sta oba čez dan zaposlena. Tu je skupna kuhinja in skupno osobje, ki pospravi in osnaži vsa stanovanja.

Dunaj se je zaradi tega odločil za prekrasne bloke z mirnimi stanovanji pod enim ključem, brez strašnih hodnikov in skupnih prostorov za več najemnikov, z zračnimi dvorišči itd., ker je spoznal, da so eno- ali večdružinske hiše (ki jih je postavilo mesto Dunaj c. 3500) predrage in jih delavec ali nižji uradnik ne more najeti.

Do konca l. 1922. je postavila dunajska občina 7259 stanovanj. Takrat je dosegla stanovanjska kriza višek. Zdaj je bilo treba z vso odločnostjo rešiti problem in odvrniti pretečo socialno nevarnost. Občinski očetje so spoznali, da je treba prav izdatnih sredstev. Občina je kupila 6689 ha zemljišč, t. j. skoraj četrtino celotne površine mesta Dunaja. L. 1923. je bil v dunajskem mestnem svetu sprejet stanovanjski davek (Wohnbausteuer) hkrati z načrtom, da se mora v teku petih let zgraditi 25.000 novih stanovanj. Davek je vzbudil sicer veliko razburjenje, vendar je občina svoj načrt v polni meri izvršila. 25.000 stanovanj je že pod streho, samo l. 1925. se jih je zgradilo 11.201. Prihodnje leto jih mora biti po novem sklepu mestne občine 30.000.

Glavnica za ta stanovanja se krije z donosom stanovanjskega davka, tako da ni treba všteti v najemnino stroškov za zgradbo hiše. Najemniki plačujejo kot najemnino zgolj stroške za vzdrževanje hiše in pa stanovanjski davek. Za stanovanja s sobo, kuhinjo in pritliklinami (40 m² površine) se pla-

ča mesečno 7 shilingov 70 grošev, to je okrog 60 dinarjev.

Kaj pa potem, ko se bo najemniška zaščita ukinila? Dannenberg, bivši predsednik dunajskega občinskega zborstva, pravi v svoji brošuri: «Četudi se najemniška zaščita ne bo mogla trajno držati, bo vendarle dunajska mestna občina kot lastnik več deset tisoč stanovanj odločilno vplivala na stanovanjski trg, kar bo velikega pomena za višino najemnine na Dunaju, nič manj pa tudi za kulturo stanovanj. Oderuštvo ne bo več cvelo tako kot nekoč.»

Dr. E. Stern, po katerem posnemaš mo te podatke*, sklepa:

«Prepričali smo se, da je ta velika potezna stanovanjska akcija, ki jo vodi toliko socialni in higijenski duh kolikor težnja po novi stavbni monumentalnosti, ustvarila nov dunajski patriotizem. Povprečen Dunajčan vam danes ne kaže s ponosom samo na svoj Schönbrunn, temveč se rad pobaha tudi s periferijo svojega mesta. Dunaj ni več obubožano mesto; prebivalstvo ne beži več v nasledstvene države; kajpada, notranje mesto s svojimi zabavišči «ječi» pod visokimi občinskimi davki, vendar plačujejo davek na luksus le oni, ki žive v izobilju in pa tujci. Iz teh prispevkov se je dvignila periferija na dostojno višino, iz njih se krijejo stroški za zdravstveni in vzgojni napredek mladega naraščaja.»

* V praški reviji «Přítomnost» št. 39 (IV).

Iz ratnog dnevnika.

GJENERAL.

Na okomku, pozadi bojne linije, okupljen divizijski štab. Svi poraženi, kao ljudi koji su došli na mesto gde je pre toga udario grom. Šapuću u nedoumnici... Gjeneral tek po koji put hukne: «Propao sam... Moram narediti odstupanje... Sve je izginulo...» Povremeno puškarenje na raznim delovima širokog fronta protne ga, razdi- re mu još više dušu. «Opet napadaju? Da li će moji razdrobljeni pukovi izdržati do kraja? Da li će u toku noći pristići sveža pojačanja?» brine se gjeneral, a propast se nadvila kao crni oblak i prožima mu hladnim užasom sve njegovo biće. Jedino on nosi odgo-

vornost za tok događaja, na koji nema skoro nikakva uticaja. «Naši su na granici svoje živčane snage. Pita se još, da li neprijatelj može učiniti što više?»

Ponoć. Gjeneral leži na podu seoske kućice. Unakolo dremaju oficiri iz štaba, zgrčeni uz duvar. Kandilo treperi i senke preleću preko žutog izmučenog gjeneralova lica. Kao da mu je jedno oko uvek otvoreno. U daljini puške i mitraljezi spajaju se u pakleni hor. «Još se neko bije!»

Kiša udara u kapke. Pod strejom korni mirno i odmereno grickaju seno. «Blago njima».

U VRHOVNOM ŠTABU.

Jedna večera, Vladalac je na večeri u vrhovnom štabu. Svi brižni i čutljivi. Nepredvidjena bitka vodi se već dva dana, Kraljuje neizvesnost. Na vrata ulazi ordonans-officir sa izveštajem u ruci, sigurno vrlo hitnim, inače ne bi smeo prekidati večeru. Vladalac i svi ostali zastaju sa uzdignutim kašikama; ukočenim pogledom prate oficira koji prilazi Vojvodi. Ovaj, s uzdrhtalom rukom, uzme naočari i nespretno ih namešta na nos. Svima zastaje disanje. Mučno iščekivanje. «Sa linije... neprijatelj... počeo delovima... oštupati...», zagrcva Vojvoda, a sve kašike sa zveketom popadoše na tanjire. «Ah... Hvala Bogu!...» Svi odahnuše. Više niko nije večerao.

U PRESTONICI.

«Nov telegram!.. Velika pobeda!..» viču prodavci novina po svima varošima u pozadini. Svet se grabi o tele-

grame. Obrazuju se grupe oko onih, koji čitaju na glas. Suze radosti. Čita se po nekoliko puta. Kakvi junaci!... Najbolji na svetu!

— Ima li šta za moga sina? — obraća se jedna ogrbljena starica okupljenoj grupici, u Beogradu.

— Ko je vaš sin? — upita jedan gospodin u cilindru.

— Božo. Poručnik u 7. puku. Kako da ga ne znate. Moj jedinac.

Gospodin čita telegram, i nadje njegovu ime u spisku poginulih. Ali se ne usudi da joj to kaže. Starica ode dalje neprestano hučući: «Ma bio i ranjen, samo da znam...» Tu se starica prekrsti.

Jedna povisoka devojka čita glasno imena poginulih oficira. Starica zastane da sluša. Pročita i ime njena sina.

Stara ode polako u crkvu, uze sveću, upali je, i padne mrtva ispred oltara.

Sv. Gj. («Nove Evrope» 1922.)

Ivan Zorec:

Ptički iz črnega gnezda.

Izlet slovenskih želez. uradnikov na Češko in v Nemčijo.

II.

Dume moje, dume moje,
húdo mi je z vami...

Taras Ševčenko.

Vlak se hahlja v vlažno, že precej hladno noč, utrujeni izletniki rahlo dremlejo, nekateri kar čujejo in pokajo cigarete; stari prometniki so navajeni noči brez spanja, mladi »krokarji« pogrešajo domačega omizja, cingljanja kozarcev in ljube Minke — in ne morejo zaspati; vsi pestujejo misli, srečujoče se z mislimi žene, otrok, neveste, prijatelja doma...

E, ljubo doma... Kako ti je mehko in ugodno, ko pritevsaš iz moške družčine ves razigran od dobrega vina, debat in zabave, pa se pretegneš pod odejo, zmoliš, če te je še kaj prida, večerno molitev kakor te je naučila mati, pretehtaš in zmeriš, kar si slišal in videl in lepo utoneš v pokojni sên... Tu pa... Tisto je že res, da si se v spalnem vozu gosposko razkošatil po širokem ležišču z zadostno odejo, spati pa vendarle ne moreš: vse te tišči, boli... Ta, oni od sitnosti in nespečnosti skom-

lja sam vase, se obrega ob se, ob druga, ob vse...

Sitnost... Ali ti je vožnja v prvem razredu prehuda, ka-li? Nemara ti je noč v spalnem vozu prezoporna, postelja na prožnih vzmeteh pretrda...? He, bratec, ali veš, da so v tem vlaku vozovi tudi III. razreda in da se za drago potnino po lesenih klopeh brez blazine in odeje lomijo najini sopotniki v gneči in stiski z bogve kom?

Poj'mo spat — Bog je zlat...

Vlak dalje, dalje drdra in se vsemu zdravo hahlja in vročega srca, ki ga boža zaliti strojevodja in ki ga s »črnim diamantom« krepí revmatični kurjač.

Moj Kranjec strmoli skozi okno in vrta v temo, pa se ne privrta do nič, še do zvezde ne, tako oblačno je nebo, tako pogreznjena v noč je vsa pokrajina, bičana s stanovitnim dežjem.

Po okenskih šipah polzijo nebeške solze, s stropa kaplja ob dušniku ljuba deževnica, ki bi »saepe cadendo« rada navrtala koleno mojega Kranjca.

A moj Kranjec se ji modro umika in kolne ko Mokronožan.

»Mi pa ostanemo kakor smo bili...« začne v sarkastičnih primerah aludirati na upravo in njen red. »Kaže, da bomo jugoslovensko državno upravo lepo reprezentirali v tujini...!«

Zdi se mi, da tudi osi niso kaj prida namazane,« mu pritegne star prometnik. »V Gradcu so nam jih nekoliko primazavali, a so zmajevali, ker se v naglici ni dalo vse popraviti.«

»Saj ni čudno,« ve drugi. »Varčevati moraš tudi z mažo in oljem...«

»A kar imaš na razpolago, je blago druge in tretje vrste...«

»Zato pa so bile provizije prve vrste!«

»Dva morata varčevati zato, da tretji lahko razsipljejo!«

»O, da bi jih sam rogati hudič...!« je moj Kranjec bentil in se umikal deževnici.

»Saj si Kranjec: kar dežnik razpni nad seboj, pa bo!« je dražil Štajerec, da bi jih moj Kranjec, ki ima jezik priraščen na pravem koncu, začel robiti prav po svoje.

A moj Kranjec si ni dal podkuriti od nikogar več, presveta jeza sama na upravno zanikrnost ga je že zadosti podpihovala.

»Le kaj bodo rekli Čehi in Nemci...?« je godrnjal.

»Kaj bi rekli?« je pritaknil modri mož. »Da smo zvesti sebi in svoji narodni šegi...!«

»Včasi smo vedeli za »polnische Wirtschaft«.

»Svet se obrača: sever je šel k jugu, zapad k vzhodu.«

»Narobe svet...«

»Zdaj smo v tujini,« je moj Kranjec presekal. »Naj tuji zrak ne vjame žal besede o naši domovini...!«

»Saj res! Kar ji gre, ji bomo že povedali doma, če ji bomo znali in si ji bomo upali!«

»Ne znali in ne si upali!«

»Ker tudi to je narodna šega!«

»Večno ne bo!« je moj Kranjec veroval. »Mi vsi smo sprideni, vsi potrebni duševnega prerodenja. Verujem, da za nami pridejo rodovi, odgojeni v svobodi in v boju za duševni prepород. Ti se bodo otresli narodne šege, ki sramoti in boli nas.«

»Ampak tudi mi moramo skrbeti za javno blaginjo.«

»Prav! Kdor ima skrb, ne vé, kaj je dolgčas.«

»Res, življenje ima vse polno konfliktov.«

»Kaj ne bi bilo pusto in prazno, če bi bilo brez njih, Boj daje življenju pravo ceno.«

»Država, narod je kakor človek: dokler je zdrav, mu manjka vse, želje so mu zmerom večje; ko pa zboli, mu manjka samo zdravje, drugih želj nima nobenih več.«

»Našemu življenju manjka samo čut poštenja, reda in pravičnosti.«

»Če bi poznali ta čut, bi imeli raj že na zemlji...«

Srček je moral odpreti lekarno; zakaj »domorodci« so se užejali, da bi bili gladko usušili najbolj trdno in bogato zidanico tudi tam kje na bogatem Štajerskem, kjer Bog daje tako vino, ki ga je pol litra pre malo, tri četrt pa preveč še tako treniranemu Antikalancu.

Pogovor se je obrnil, nemara samo zato, ker razlika zmerom mika, nikakor pa ne, kakor bi kdo utegnil misliti, češ, dedcem je manjkala večerna merica, pa so bili sitni, zato spat niso mogli, še politične uši so obirali in modro državno upravo opravljali.

O, pa ni bilo tako! Iz njih je govorila le zgolj sveta jeza, ki je zmerom prav lepa poteza; zmožen je je le pošten, dober in pravičen človek.

Bog daj srečo vam vsem, ki ste še kdaj prav iz srca sveto, sveto jezni...!

»Dokaj dni

naj živi

vsak, kar nas dobrih je ljudi,« je rekel Prešeren, ki je imel v mislih take ljudi, kakoršne ima moj Kranjec.

Pogovor se ni samo obrnil, ampak se je — čast Srčkovi lekarni! — tudi kmalu lepo utrnul.

In vlak drdra..., drdra pridno na češko zemljo in se ji, drveč po ravni progi med gomilastim gričevjem, veselo hahlja, hahlja...

Kje dom je moj?

Slovan povsod brate ima. —

Glej! Obmejna postaja Horny Dvorište je v zastavah, naših in čeških. Izletniki so, kakor bi grmela budnica, vsi pokonci. V Prešerna in Aleksandra pride ravnatelj plzenskega železniškega ravnateljstva inž. Vaclav Nemeček z več višjimi uradniki in zastopniki »Spolka čeških žel, uradnikov«, da pozdravi drage goste in da jih spremi noter v Prago.

Oba vozova sta živa kakor bi bila čebelna panja, vsi se pozdravljajo in seznanjajo s prijaznimi Čehi.

Moj Kranjec se smehlja, posluša in molči; pogled mu je svetel in obrnjen nekam daleč, daleč...

Kaj ti je, jezičnik neugnani, kaj...?

Moj Kranjec meditira...: Kdaj je že bilo, ko sem jaz sam kljub vsemu in kljub vsem vodil trinštirideset slovenskih železniških uradnikov in poduradnikov iz Trsta in vse Slovenije v daljno Prago...? No, dvajset let je že tega... In kako je bilo tačas? Hudo, težko! O, niso nas sprejemale zastave in svečane deputacije, po nas so marveč stregli nizkotni prežuni, da bi nas očrnilili in nam tla izpodmeknili...

E, drugačni časi so bili tedaj!

Na obmejni postaji so nas tačas tiho, skoraj skrivaj pozdravili češki tovariši. Tudi spotoma so nas pozdravljali, a vsi smo čutili, da nam pozdrave tehta vsevidni prežun... Vsaka beseda, ki smo jo šepetali ali naglas rekli, je bila zapisana in podčrtana po teži, vsaka misel, ki nam jo je pamet dala, je bila prevohana po smeri, da bi za besedo in misel dajali odgovor, če bi se gospodarju zazdelo tako...

In zdaj, glejte, spet romam v Prago... Srce mi je mirno, radostno in ponosno, da prihajam svoboden, državno samosvoj južni Slovčan, v goste k svobodnemu, državno samosvojemu bratu, severnemu Slovanu...

Zahvaljen bodi, o pravični Bog, da si mi dal čakati sodbo, ki je odločila na desno, na levo — kakor je komu šlo!

Pa smo dvomili v tistih časih, češ, ni Boga. Če bi bil, ne bi dopustil takih krivic. —

Tako smo govorili, ker nismo vedeli, da je Bog zmerom na strani junakov, mevž, pa da ne mara.

Ali smo bili kdaj junaki? Bili tačas, ko smo prišli v sedanjo svojo domovino in ko smo si osvajali Italijo; tudi tačas smo bili še neki junaki, ko smo skušali z ognjem in mečem prepotiti z gradu tujega pritepenca; posihmal pa smo bili hlapci, hlapci, malodušni in neodločni, ko bi bili po zgledu svojih očetov iz kmečkih uporov morali že zdavnaj zavpiti vsi obenem in udariti vse v en mah...!

Priti je morala nesreča vsega sveta, da nas je, poniglave in malodušne, siloma potegnila iz gnoja...

Fej te bodi, preteklost, tako si, da še sama sebe nisi vredna...!

O, tudi danes nam včasi utegne biti tako, da nas popada sveta, res sveta jeza.

Bog ljubi, daj nam moči, da bomo junaki, ne več mevže, daj nam vsem vkup čakati sodbo miru, reda in pravičnosti...!

Zunaj se dela dan, vlak se prihajlja na postajo Veselih Mezimosti.

Vse v zastavah, vse en sam presrčen pozdrav.

Vstopita delegacija najmočnejše železničarske organizacije »Jednota« iz Prage in posebna deputacija NSS z generalno tajnico, ki zna — slovensko. Od kod? Na Bled hodi letovat, pa na Jezersko tudi.

Izletniški odbor (tov. Parma, Pšeničnik in Vedernjak) dobi za dobro jutro na čeških tleh lep šopek.

Ginljivi pozdrav razneži vse.

Čas mineva hitro, hitro, vlak se hahlja stostolpi zlati Pragi, ki ni več daleč, srce izletnikom drhti od pričakovanja...

Zlata Praga, matka — pozdravljena...!

Kako so se odkrižali Viliema II . . . Dogodki pred devetimi leti.

Jovan M. Prodanović je objavil v »Srpskem književnem glasniku« na podlagi najnovejših virov sestavljeno biografijo bivšega nemškega cesarja Viliema II. (*»Vratolomna vladavina Viljema II.«*). Posebno zanimivo je *poslednje poglavje, ki nam slika dramatično - komičen odpor samopašnega vladarja, da prizna to, kar se ni dalo več skrivati. Omenjeno*

poglavje prinašamo v prevodu, opozarjajoč na navedeno študijo znanega diplomata in publicista in sploh na »Srpski književni glasnik«.

Njegovi sovražniki, ki jih je trideset let dražil in izzival, so zdaj zahtevali, da zapusti svoje mesto. Niso tirjali njegove glave — le cesarsko krono so hoteli, zahtevaje, da gre s prestola. Knez Maks Badenski, sicer sam lisjak Viljemovega kova, je imel nalogo, da prido-

bi tega samosilnika za odstop v korist prestolonasledniku. Šlo je za to, da se v Nemčiji sploh reši dinastija. Maks Bađenski, ta nemški Mirabeau, je imel v boju za to reševanje dvoje težkoč. Tri dni mu je bilo treba, da je prepričal vrhovno vojaško poveljstvo glede premirja, pet tednov pa, da žrtvuje cesarja, dobi dober mir in reši monarhijo. Amerika je bila vrhovni sodnik; Wilson je zahteval kapitulacijo ali pogajanja, toda ne pogajanj z Viljemom II.. Vsi nemški poslaniki v inozemstvu so nasvetovali, da naj cesar odstopi, ker je to edino sredstvo in orodje, če hoče Nemčija dobiti boljši mir in preprečiti pohod Francozov in Angležev v Berlin. Cesar je vse to poslušal, ko pa so mu rekli, da Wilson zahteva to brezpogojno, mu je vzplamtela ošabna trma. »Torej hoče strmoglaviti dinastijo in monarhijo!« Zaprl se je v novi dvor; ker pa so ga bili medtem razrešili vsakršne oblasti, mu je bilo dolg čas. V teh tragičnih dneh je začel cesar pozabljati svoj avtokratizem in tudi svoje dostojanstvo.

Njegovi generali niso mogli dalje. Dne 29. oktobra so ga bili na skrivaj prepeljali iz novega dvora v vrhovno poveljstvo. Berlin je bil na moč vznemirjen: čemu je cesar pobegnil k vrhovnemu poveljstvu? Da bi morda korakal z vojsko na nezadovoljni Berlin? Ali pa bo bežal kakor Ludvik XVI.? Motili so se v Berlinu: cesar je bil jetnik svojih generalov!

Poslali so mu prav na dan Vseh svetih v Spaa ministra Drewsa z napisano abdikacijo.

— Vi bi bili morali odkloniti to nalogo, saj ste mi vendar prisegli zvestobo!

— Moja dolžnost mi veleva, da izvršujem tudi neprijetne naloge.

— Ali naj govorim dalje, ali pa želite, da odidem?

— Govorite!

Minister je v teku ene ure razložil svoje poslanstvo.

— Vsi moji sinovi so slovesno prisegli, da ne bodo nikdar sprejeli namestništva... Kot kralj Pruske in naslednik Friderika Velikega imam dolžnost, da ostanem tam, kjer sem...

Po kratkih pojasnilih je cesar vprašal:

— Ali je pričakovati resnih neredov?

— Brez dvoma; vse zavisi od tega, kako je z vojsko.

— ... Kamor pride garda, ondi ni demokracije... tako je končal cesar Nemčije ta značilni pogovor.

Dogodki so šli čedalje na slabše. Zavezniki so pustili Nemčijo na cedilu; Poljaki in Alzačani so izjavili v Reichstagu, da ne priznavajo več nemške suverenosti, vojska se je umikala, v Kielu so izbruhnili resni neredi, v Münchenu in v Stuttgartu je ljudstvo zahtevalo, da vladar odstopi. Dne 6. novembra je sprejel nemške parlamentarce general Foch z besedami: »Kaj želite?« Dne 7. novembra so socialisti poslali cesarju zahtevo: ali odstopi ali pa izbruhne revolucija! 8. novembra je cesar odklonil predlog svojega kancelarja, da odstopi in je zahteval, da ostani na svojem mestu. Tega dne zvečer je vojni svet razpravljaval o tem, ali naj gre vojska nad Berlin ali ne. Dvorjani so bili za, Hindenburg in Grenner zoper. Vojska ni več zanesljiva; pobune so čedalje bolj pogoste. Cesar je naložil Hindenburgu, da naj pošlje vojaštvo nad nezadovoljneže, a Hindenburg ni smel niti omeniti Viljemu, da bi bilo treba odstopiti...

— Abdikacija je potrebna, — je rekel dne 9. novembra kancelar cesarju, — sicer bomo imeli meščansko vojno. Ako ne storite prostovoljno, bo Reichstag sklenil... Čete so nezanesljive. Köln je v oblasti delavcev in vojakov, v Münchenu je republika... Zahteva se celo abdikacija prestolonaslednika in namestništvo za njegovega sina... S socialisti se položaj še lahko reši, drugače pa je republika neizogibna. Vj se morate prostovoljno unakniti...

— Kaj še! Čete so zame. Jutri pojedemo zoper ljudstvo! — je odvrnil cesar svojemu sorodniku in kancelarju.

— Če jutri cesar ne abdicira, bo delavstvo stopilo v revolucijo, — so pravili ministri.

— To so bajke Maksa Bađenskega, ki je star nasprotnik Hohenzollerjev, — so odgovarjali iz cesarjeve okolice in živahno premotrivali strateški načrt o vojaški akciji zoper delavce in vojske, ki so se je jeli že bratiti po ulicah nekaterih nemških mest.

— Vojski na fronti je treba povedati — je rekel grof Schullenburg — da se je pobunila mornarica, da je dogovorno z nezadovoljneži v ozadju krenila frontnikom za hrbet in preprečila dovoz prehrane.

Cesar se je boril s samim seboj; zlasti mu ni bilo všeč, da se Hindenburg

toliko obotavlja glede državljanske vojne.

— Pa dobro, izognimo se ji, — se je cesar slednjič odločil — toda takoj po premirju bom šel na čelu vojske v Berlin.

— Vojska se bo vrnila domov s svojimi generali na čelu, nikakor pa ne pod vašim poveljstvom. Vojska ni več z vami! — je rekel general Grenner cesarju v oči.

— Jaz zahtevam od vas in od vseh poveljnikov pismeno izjavo, da vojska ni več z vrhovnim poveljnikom! Kaj pa prisega?

— V takem položaju je prisega prazen nič...

V tem težkem trenutku je prispela iz Berlina kratka brzozavka: »Vsi so stopili na stran ljudstva, jaz nimam za se ne enega vojaka.« Tam vojska, tu častniki; vsi častniki ostavljajo svojega malika.

Kaj storiti? Abdicirati? Dvorjan Schullenburg je predlagal, da se cesar samo odreče dostojanstvu nemškega cesarja in da ohrani oblast pruskega kralja. Vsi, celo cesar, so se oprijeli te rešilne bilke. In tedaj je cesar poslal svojo napol abdikacijo, ki je bila profiustavna in neresna, Nihče se ni hotel iznebiti cesarja Nemčije, marveč le Viljema II.

Medtem ko so dvorjani pripravljali besedilo tega polovičarskega ukrepa, je kancelar objavil tale proglas: »Cesar in kralj se je odločil, da se odpove prestolu. Kancelar ostane, dokler se ne imenuje namestništvo... Predlagal bo za novega kancelarja poslanca Eberta in razpis volitev v ustavodajno skupščino, ki naj odloči o bodoči vladavini Nemčije.«

Poslednji cesarski kancelar pa je prišel prepozno. Scheidemann je bil medtem že proglasil nemško republiko.

Cesar je bil ves iz sebe: Izdajstvo, sramotno izdajstvo! Vzel je pero in podpisal proglas, ki v njem pravi, da ostane še dalje pruski kralj. Pozval je poveljnika vojne mornarice Schera in poklical maršala Hindenburga:

— Maršal, ponovite admiralu, kar ste mi prej povedali!

— Dejal sem, da vojska ni več z vami, ona ne ščiti več Vašega Veličanstva. Zvestih čet ni več.

— Če je to res, tedaj ne morem dovoliti, da bi me aretirali. Odpovedujem se cesarskemu dostojanstvu, ostajam pa slej ko prej pruski kralj. Toda ve-

dite, moj poslednji kancelar je objavil obe abdikaciji brez mojega dovoljenja...

Nato je cesar stisnil vsem roke in zapustil dvorano. Pričakovali so, da bo storil samomor ali pa odšel na fronto, da ondi pogine junaške smrti. Namesto tega je bil njegov sklep ta-le:

— Čemu bi se igrali junake, saj ne živimo v časih, ko vladar z mečem v roki vodi svoje zveste v poslednjo bitko...

In medtem ko je začel zbirati strojnice in puške, da bi se bil branil iz svojega dvora, mu je blodil po glavi cesaričin nasvet, da pobegne na Nizozemsko.

— Tega nikdar ne; to bi pomenilo, da kot kapetan zapuščam ladjo, ki tone...

Toda skozi okna je že bleščal cesarski zlatobelji avto, motor je ropotal in vabil svojega pravega gosta: en skok in zavrtje se kolesa, avto švigne po ulicah in ga odnese na nizozemsko mejo...

— Pojdem spat v salonski voz, jutri pa na Holandsko — je zaupal cesar svojemu adjutantju v isti sapi, ko je rekel Hindenburgu in prestolonasledniku, da ne pojde. Vsi so vedeli, kaj namerava, a so se pretvarjali, ko da bo cesar ostal...

In ko so mu v Hindenburgovem imenu sporočili, da mora nemudoma na Nizozemsko, je rekel cesar brez dolgega ugibanja:

— Dobro, če že mora biti, toda pred jutrom ne pojdem nikamor.

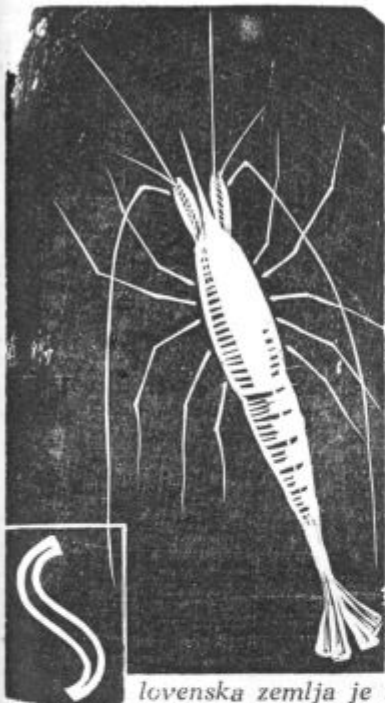
Namesto da bi se zdaj slišal poziv njegovim vojakom: »Na fronto! Na boj! Hura, za staro Prusko!« — je Viljem II. bežal čez mejo, v tujino. Njegov sin je našel na mizi poslovilno pismo s podpisom »globoko ožaloščeni oče« in prazne prostore na dvoru in v cesarskem salonskem vlaku.

Poslednji nemški cesar je res prihodnjega dne na vse zgodaj s tremi dvorjani sedel v avto in zdrčal v smeri proti holandski meji, kjer ga je pričakala straža nizozemske kraljice. Na obmejni stražnici je moral sedeti celih šest ur, da prispe dovoljenje iz Haaga. Poveljnik straže ga je sporočil z besedami:

— Gospoda lahko nadaljuje pot.

Viljema II. je navadna obmejna straža spremila v deželo prostovoljnega izgnanstva. Za njim pa je ostalo nemško ljudstvo, ki naj ječi pod bremenom izgubljene vojne.

Skriti zakladi slovenske zemlje. Zoologa Jeannel in Racovitza o naših jamah.

venske zemlje ter podpreti naše jamarje pri njihovem delu.

Opomba: Opis se nanaša na notranjski in dolenski Kras, zato prevajamo «Carniole» z Notranjsko.

○ ○ ○

Kar je Meka, sveto mesto islama, za moslima, to je Notranjska za jamoslovca: kdor ni poromal v njene slovite jame, ne more postati «hadži» podzemne vede. Notranjska pa ni samo zibelka speleološke znanosti, ampak je tudi domovina človeške ribice (*Proteus*), hrošča (*Leptoderus*), mokrice *Titanethes*, pajka *Stalita*, raka *Troglocaris* in drugih velikih podzemskih sveta. Kako bi se torej mogla ustavljati hrepenenju, da opazuje ta izredna bitja v njihovi prirodni okolici, da jih vidiva, kako vrše tajinstvene običaje svojega življenja in da jih sama zasleduje v njihovih skrivnostnih bivališčih!

Prav nič se nisva upirala temu koprnenju; koncem aprila l. 1914. sva izstopila z vso opremo v speleološki prestolici Kranjske, v ljubkem mestecu Postojni, ki so jo nemško govoreči Avstrijci brez pravega vzroka prekrstili v Adelsberg.

Niti malo nama ni bilo žal, da sva potovala semkaj. V desetih dneh sva obiskala devet lepih jam, ki sva jih izbrala namenoma izmed najbolj znanih. In ne le, da sva docela izvršila vse, kar sva nameravala, namreč: obiskati kraje, ki so v speleološkem pogledu klasični, opazovati vse znamenite jamske živali v njihovi okolici, nabrati gradivo za primerjavo z našimi zapadnimi favnami, — temveč sva celo prekorčila najin program in preskosila najina pričakovanja, ko sva odkrila nove in jako zanimive jamske živali.

Prvi jamoslovci, ki so bili doma iz zelenih dežel z rodovitno in mastno grudo, so se kar prestrašili ob pogledu na skalovita tla Notranjske in Krasa. Pri primerjanju z neprekinjeno rastlinsko odejo njihovih domačih krajev jim je Kras, ki je od golih skalnih mas ves živopisan, nudil živo sliko pustinske zemlje. Ta pretirani vtisk so ubogljivo sprejemali in širili vsi njihovi nasledniki. Pod dojmom te knjižne sugestije sva stopila tudi midva na notranj-

Slovenska zemlja je res najlepša in najbolj zanimiva ondi, kjer jo gledamo skozi tuje naočnike. Zdi se, da nam začinja ugajati šele tedaj, ko je kak tujec priznal njene lepote, jih primerjal in povišal nad lepote lastne dežele ali označil naše naravne posebnosti kot svojevrstne znamenitosti, ki jim ni drugod primere.

Prav zaradi te naše lastnosti prinašamo članek dveh tujih učenjakov, ki sva raziskavala naše jame in poročala o njih v francoskem znanstvenem zborniku. Gre za znamenita raziskovalca evropske jamske favne zoologa R. Jeannela in rumunskega zoologa E. G. Racovitza, ki sta objavila rezultate svojih raziskavanj pod naslovom «Carniole» v «Archives de zoologie experimentale», tome 57, 1918, p. 220—222 (Biospeologica Nr. XXXIX). V razpravi so na kratko opisane tudi nekatere naše jame in njihova favna (Postojnska, Črna, Podpeška, Križna jama i. dr.) Članek smo prevedli z dovoljenjem avtorjev in uredništva zbornika. Morda se beseda naših prirodoslovcev in jamarjev ne čišla tako kot sodba inozemskih strokovnjakov in utegne marsikak naš človek po njihovi pohvali bolj vzljubiti zanimivosti slo-

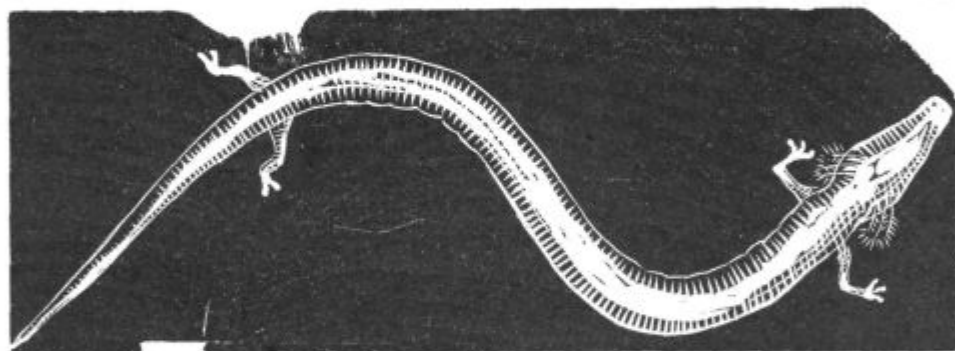
ska tla, toda najino očaranje ni bilo majhno, ko sva uzrla resničnost samo!

Kras v ožjem pomenu besede je zares nekoliko siv, barva skal prevladuje v splošni sliki pokrajine, vendar pokrivajo pašniki, tam travnati, ondi porasli z grmovjem, obsežne predele in obdajajo obdelana polja in majhne gozdove. O Notranjski je treba povedati, da je prekrasna deželja z bujno vegetacijo, kjer temna zelen neskončnih šum obrobja svetlo zelenino širnih obdelanih kotlin. Samo na nekaterih mestih štrli goli in sivi obrisi kake skalne puste. Preobilno deževje pove dovolj dobro, zakaj je tako. Vendar pa: kakšen je kontrast v primeri z običajnim prizoriščem najinih raziskavanj! Nikjer v teh pokrajinah nisva našla kraja s takšno skalno goloto, da bi se dala primerjati z zares puščavskim površjem velikega števila kraških ozemelj v Španiji in celo v Franciji.

živalstva. Deževnost pokrajine in gozsto rastlinstvo vzdržujejo tudi znatno in stalno vlago; povsod nudijo gozdovi in pašniki obilo virov za prehrano. Marsikatera vrhemska krajina bi mogla zavidati mrgolenje jamskih živali, ki sva ga mogla češče ugotoviti.

Toda prav posebno izredno radost in čisto novo zadoščenje so nama prinesli obiski pri tu domačih jamskih živalih iz rodu velikanov, ki so drugod neznani. Navajena nabiranja drobčkanih in krhkih stvaric s konico tankega čopiča, sva začudena gledala hrošča *Leptoderus*, mokrico *Titanethes*, pajka *Stalita* in druge prebivalce teh privilegiranih podzemskih prostorov. Pred nama so hodile — velike, obsejne, silne, kakor kake navadne živali v katerikoli vrhzemskem prostoru in čisto celo v znatnem številu.

Človeška ribica je dozdevno manj pogosta, vendar pa le na vidcu. V tež-

ČLOVEŠKA RIBICA v slovenskih podzemeljskih jamah.

Veličnost podzemnega sveta je prekosila najino pričakovanje. Res da so brezdnost Padirac in jame na Balearih divna čuda, vendar jim Postojnska jama ne bo prav nič zavidala. Ta jama ni samo gigantska in razčlenjena v svojih razsežnih rovih in visokih domih, v svojih vodotokih in znatnih jezerih, temveč je tudi ena najbolj csiganih; v dolžini nekaj kilometrov se očituje divja fantazija apnenčevih kristalnih tvorb.

Število jam in njih gostota v tej deželi ni baš izjemna, toda prav gotovo so izjemne njihove dimenzije, prav tako tudi množica tekočih vod, ki tečejo v njih in pa velikost jamskih jezer.

Podzemski svet ima tu neizmerna površja, ki so primerna za bivališča živali. Nobeno drugo ozemlje ne nudi boljših pogojev za obstanek jamskega

ko dostopnih oddelkih so jo videli v velikem številu; prav znatni so sigurno še nepreiskani tolmeni, kjer je na varnem pred človeško pohlepnostjo. G. Perko nama je povedal, da je videl pri nekem raziskavanju, kako je v jezeru z ilovnatim obrežjem mrgolelo na stotine človeških ribic in jamskih rakov *Troglocaris*. Vendar težko, da bo obiskovalec, ki ima le malo časa, videl priteja, ker ga ni v lahko dostopnih rovih.

Kakor vse vodne jamske živali, ki sva jih proučevala, se tudi protej izogiba deročih vod; ostaja v mirnih rokavih ali v jezerih, v katerih se stekajo vode. V času poplav — in te so na Notranjskem silno mogočne — zavzamejo stranski vodni rokavi in jezera ogromne prostore. Nizko ležeče rove napolni stoječa voda in človeške

ribice se podajo na daljna izsledovanja, na pravcata preseljevanja. Ko vode upadejo, zaostanejo številna jezera, v katerih so vodne živali zaprte kakor v ječi do prihodnje poplave. Nekatera teh jezer so lahko dostopna, posebno v Črni jami; v te tolmune prihajajo protejski lovci ribarit; tu polove vse, kar prinese vsakokratna poplava. Sicer pa je to edino uspešen način lova. Nekateri majhni tolmuni so v stalni zvezi z nedostopnimi rezervami, toda proteji prihajajo semkaj le poredko in še to v neznatnem številu.

Navzočnost velikih vodnih jamskih živali, kakor so *Troglocaris*, *Monolistra*, *Asellus*, *Niphargus* in njihovo čestotno znatno število nam pojasni, kako more tako velik in požrešen krkon živeti in uspevati v tem podzemskem svetu. Vse te živali morejo ob istem času uspevati v teh jamah le tedaj, če imajo obširne, medsebojno zvezane vodne kotline. Takšnih pogojev pa ni pri nobeni podzemski kotlini v Franciji in Španiji.

(Prestavila S. A. S.)

J. Vičar:

Ali je varna vožnja po morju?

Tako se marsikdo vprašuje po katastrofi laškega parnika »Principessa Matilda«. Varnostne uredbe na moderni ladjih so malo znane, zato priobčujemo kratko razmotrivanje o tem trenutno aktualnem predmetu.

Ce je parnik dovolj zavarovan, je varno vse, kar vozi po morju: posadka, popotniki in tovor. Varnostne naprave se tičejo bodisi ladje kot celote, bodisi njenega tovora bodisi v najskrajnejšem primeru življenske varnosti ljudi na ladjih. Drugo zavisi od drugega, vendar pa ne vedno. Če je ogrožen tovor, so ogroženi tudi ljudje, toda če so v nevarnosti ljudje, ni treba, da bi bil v nevarnosti tudi tovor. Ako n. pr. izbruhne na ladji požar, je treba rešiti ljudi in tovor, če pa izbruhnejo bolezni, ni treba misliti na rešitev ladje in njenega tovora.

V prvi vrsti so važne naprave, ki imajo držati ladjo nad vodo. Velike parniške katastrofe so imele to posledico, da je napredovala tehnika pripomočkov, ki varujejo ladjo pred nesrečami. Znaten napredek zaznamujemo stoprav od konca minulega stoletja, ko so upeljali na vseh večjih osebnih in tovornih parnikih posebne komore, ki ne prepuščajo vode. Neposreden povod k temu je dala katastrofa nemškega brzoparnika Elbe v Kanalu dne 30. januarja 1895. Ta veliki parnik je v megli trčil z malim angleškim premogovnim parnikom Chratie in se potopil v teku nekaj minut z večino popotnikov in posadke. Od tega časa se posveča

večjo pozornost varnostnim ukrepom na ladjah in pot čez morje je sigurnejša.

Izpočetka je bila delitev ladje v komore dokaj nepopolna. Izboljšala se je stoprav tedaj, ko je doktor Dörr iznašel vrata, s katerimi so komore združene in ki se lahko v slučaju nevarnosti na mah odpro. To se izvrši s posebno posodo, ki je do dve tretjini napolnjena z vodo, eno tretjino pa z zrakom in ki stoji pod pritiskom 30 atmosfer. Spojena je z dvermi komor po ceveh in dvigalih. Njen obseg je tako odmerjen, da se lahko vsa vrata trikrat avtomatično odpro in zapro. Iz te posode vodi glavna cev k prvi pipi, ki je v zgornji kotlini, blizu poveljniškega mostička.

Ce jame prodirati voda v ladjo, se v 30. sekundah s pomočjo dvigala na poveljniškem mostičku zapro vsa pod gladino se nahajajoča vrata, ki so opremljena s posebnimi cilindri. Hkrati se oglase svarilni električni zvončki, nakar morajo vsi ljudje, ki so v teh prostorih, nemudoma v zgornje prostore. Posebne naprave omogočijo unik mornarjem, ki ne bi mogli v trenutku oditi. Urejeno je tako, da se nekoliko pozneje komore, v katerih ni vode, spet odpro, medtem ko so ogroženi delj zaprti. Diagram na mostičku kaže, katere so zaprte in katere odprte. Ponoči in ob meglenih dneh so vse komore zaprte. Če se zgodi nesreča, poplavi voda zgolj nekatere komore, medtem ko druge, ki so napolnjene z zrakom, drže ladjo nad vodo, čeprav je voda napolnila dobršen del ladjinih spodnjih prostorov.

Parnik dobi najpogosteje poklino, če zadene ob kak oster predmet, ki zare-

že vanjo, ali ako zaide na skale oziroma trči z ledeno goro alj pa s kako drugo ladjo. Pomorski zemljevidi imajo natanko označene vse morske skale in grebene, tudi take, ki le za časa oseke štrle nad morje. Važnejše skale označujejo tudi posebni svetilniki. Dve ladji trčita navadno le ob hudi megli. Kadar pade gosta megla, si pomagajo ladje na ta način, da na mestih, kjer često krožijo parniki, neprestano piskajo sirene. Na ta način ladja opozarja nase in svari druge ladje.

Ledene gore so bile v prejšnjih časih kaj nevarne. Izmed bolj znanih žrtev bo čitateljem še najbolj v spominu katastrofa »Titanica« dne 14. aprila 1912. Ta veleladja se je potopila na svoji prvi poti iz Hamburga v Ameriko, ker je trčila z ledeno goro. Le-te so najopasnejše ponoči in v megli. Počasi so zaščitili ladje tudi zoper to nevarnost. Na sprednjem krmu pod gladino so nameščeni posebni aparati, ki dajejo z zvokom znak, da so v bližini ledene gore. Ti mikrofoni posvare ladjo ob pravem času, tako da vozi s skrajno previdnostjo, hkrati pa se pošljejo na vse strani brezžični signali, da je ladja ogrožena.

Ta naprava se je obnesla tudi za zaščito pred vraki, čeprav v manjši meri, ker le-ti ne segajo tako globoko pod vodo. Vraki (razbite ladje) so povzročili številne nesreče. Če je imela ponesrečena ladja močno konstrukcijo, iz lesa in tovor (ki je lažji od vode), se njen vrak potopi do svojega težišča in plava cela leta pod morsko gladino. Norveška barka Crown, obilno natovorjena z lesom, se je dne 26. decembra 1909. potopila sredi Atlantskega oceana. V maju l. 1910. so jo videli v Sargasovem morju, pozneje pa baš na nasprotni strani Oceana. Preplula je 1100 morskih milj. L. 1910. je bila tudi pri Bermudih. Drug parnik, »Fannie E. Woolston«, je utonil 15. oktobra 1891. na pobrežju Jerseysa. V naslednjih treh letih so ga videli nekajkrat: zdaj v Afriki, zdaj v Ameriki, nato pa je izginil.

Ker je vsaka ladja zavarovana, imajo pomorske zavarovalnice največ interesa na popolni varnosti oceanske vožnje, zato skušajo odpraviti vsako nevarnost, ki se kdaj pojavi. Največje zavarovalnica je »Lloyd« v Londonu, ki je hkrati ladijska borza. Zedinjene države ameriške imajo parnik »Seneca«, ki na njihovem obrežju lovi vrake. Uničuje jih s primerno urejenim razstre-

ljevalnim aparatom. Vraki in ledene gore se razstreljujejo tudi s topovi ali z minami.

Zelo nevarni so plavajoči jambori, ki običajno štrle s spodnjim delom navzgor, ker jih težka »glava« vleče na dno. Okoli takega jambora se položi težak železen krog z mino in spusti v globino, kjer se mina zažge.

Druge nevarnosti se lahko pojavijo v ladjah samih. Najopasnejši je požar. Zato imajo velike ladje popolne požarne naprave. V prejšnjih časih so gasili z vodo, ki pa na ladjah ni primerna, zato zdaj uporabljajo pline. Dobro se je obnesel tudi Claytonov aparat, ki na cenen način proizvaja žvepleno kislino in jo piha v ogenj.

Na vseh ladjah morajo biti na vidnem mestu razobešena rešilna kolesa in pasovi. Kolesa se vržejo potapljajočim se ljudem, ki jih drže nad vodo. Na njih je majhen prapor, tako da se dobro vidijo, ponoči pa se v vodi avtomatično zažge neka snov, ki je v majhnem aparatu pričvrščena na kolo. Potapljajoči se človek se prime kroga in se ga drži toliko časa, da mu pride rešilni čoln na pomoč.

Poslednji up potapljajočih se so rešilni čolni, ki so zelo skrbno izdelani iz lesa ali iz jeklene pločevine. Znatno število skrinjic, ki ne propuščajo vode, jih stori nepotopljive. Tem skrinjicam gre nadalje hvala, da so čolni razmerno dokaj stabilni.

Meteorološka opazovanja v mornariške namene so se začela šele po l. 1850. Od l. 1870. se izdajajo redne meteorološke mape.

Najnevarnejše bolezni, ki prete pomorščakom in potnikom na morju, so kuga, kolera in rumena mrzlica. Kuga ima tri središča: dve v Aziji in eno v Afriki. Domovina rumene mrzlice je Južna Amerika. Dognano je, da kuga širijo bolhe, ki žive na miših in podganah; zato se na ladjah miši skrbno uničujejo.

Kakor hitro kdo zboli s sumljivimi znaki, ga brž izolirajo in vsa ladja se temeljito razkuži. Če pa se pojavi na ladji epidemija, se izobesi rumena zastava, ki bodi drugim ladjam svarilo.

Posledca teh in drugih naprav je, da je potovanje po morju dokaj sigurno, celo varnejše nego vožnja na kopnem. Absolutno izključene pa katastrofe niso. Ali pa so sploh kje izključene?

Francoščina za samouke.

Metoda jezikovnega pouka na praktični podlagi.

Razlaga.

28.) Oziralni zaimki.

a.) qui kateri:

1. sklon **qui** ki, kateri, -a, -o; -i, -e, -a;
2. „ **de qui** ali **dont** čigar, katerega, katere; -ih;
3. „ **à qui** kateremu, -i; -im; ki mu, ki ji, ki jim;
4. „ **que** katerega, -o; -e, -a; ki ga, ki jo, ki jih.

b.) ce qui kar:

1. sklon **(ce) qui** (to) kar;
2. „ **(ce) dont** (to) česar;
3. „ **(ce) à quoi** (to) čemur, na kar;
4. „ **(ce) que** (to) kar.

c.) lequel kateri:

Edn. m.	Množ. m.
1. lequel kateri, ki	lesquels kateri, ki
2. duquel katerega, čigar	desquels katerih
3. auquel kateremu	auxquels katerim
4. lequel katerega, ki ga	lesquels katere

Edn. ž.	Množ. ž.
1. laquelle katera, ki	lesquelles katere, ki
2. de laquelle katere, čigar	desquelles katerih
3. à laquelle kateri	auxquelles katerim
4. laquelle katero	lesquelles katere

Primeri:

Mme Tester **qui** atteindra demain sa 105e année (6) ki [katera] bo doseгла.

M. Le Chevalier **qui** a déclaré (9; ²²) ki [kateri] je izjavil.

A cause du refoulement de sève **qu'**il [skrajšano iz que il] provoque (18; ⁵⁷)
ki ga [katerega] izzove [povzroči].

Le cours **que** j'ai jugé le plus favorable (27; ²⁶) ki sem ga [katerega sem]
smatral za najugodnejšega.

Le logement **dont** elle était locataire et **que** son propriétaire démolissait
(28; ⁵) stanovanje, kojega najemnica je bila in ki ga je njegov lastnik
podiral.

Les vitesses auxquelles on peut atteindre (12; ¹²) hitrosti katere [fr. katerim] je mogoče doseči.

Sur laquelle j'avais fondé (27; ⁴¹) na kateri sem bil osnoval.

44.

Une fabrique¹ de tapisserie² est détruite³ par le feu⁴ à Aubusson⁵.

Aubusson, 13 octobre. — Un violent⁶ incendie⁷, dont les causes⁸ ne sont pas encore⁹ connues¹⁰, a détruit¹¹, dans la nuit¹² du 11 au 12 octobre, d'importants¹³ ateliers¹⁴ de fabrication¹⁵ des tapis¹⁶ et tapisseries² à Aubusson.

Les pertes¹⁷ matérielles¹⁸ sont grandes, tant¹⁹ par la destruction²⁰ des métiers²¹ et des nombreux²² tapis et tapisseries en cours²³ d'exécution²⁴ que¹⁹ par la perte¹⁷ d'une partie²⁵ des documents²⁶, de valeur²⁷ inestimable²⁸, que possédait²⁹ cette fort³⁰ ancienne³¹ manufacture³².

(Le Quotidien, 14. 10. 1926.)

- ¹ (fabrik) tovarena
- ² (tapisri) ž. [stenska] preproga
- ³ (z-detr³ t) je uničena
- détruire (detr³ir) uničiti
- ⁴ (fö) ogenj
- ⁵ (obüsöw) [„ mesto]
- ⁶ (vjlö) silen
- ⁷ (šsädil) požar
- ⁸ (koz) ž. vzroki
- ⁹ (äkor) še
- ¹⁰ (kөнü) znane
- ¹¹ (a-detr³ü) je uničil; prim. ³
- ¹² (n³ü) noč
- ¹³ (športä) važni
- ¹⁴ (atalje) m. delavnice
- ¹⁵ (fabrikasj³ö) ž. izdelovanje
- ¹⁶ (tapi) m. [talna] preproga
- ¹⁷ (p³rt) ž. izgube
- ¹⁸ (materjel) ž. materialne, na blagu
- ¹⁹ tant ... que toliko ... kot; enako kot ... tudi
- ²⁰ (d³strüksj³ö) uničenje
- ²¹ (metie) obrt; statve
- ²² (n³öbrö) m. številni
- ž. nombreuse
- ²³ (ä-kur) v teku
- ²⁴ (egzeküs³j³ö) ž. izvršitev
- ²⁵ (parti) del
- ²⁶ (doküm³) m. listne
- ²⁷ (val³er) ž. vrednost
- ²⁸ (inestimabl) m. ž. neprecenljiv
- ²⁹ posséder imeti v lasti, posedovati

- ³⁰ (fö) jako, zelo
- ³¹ (äs, ät) stara
- ³² (manüfaktür) tovarna.

45.

LA VIE¹ SPORTIVE²

Un gala³ féminin⁴ de natation⁵.

C'est⁶ ce soir⁷, à la piscine⁸ de la Butte-aux-Cailles⁹, qu'a lieu¹⁰ le beau¹¹ gala nautique¹² organisé¹³ par la Société¹⁴ parisienne¹⁵ „Les Mouettes“¹⁶.

- ¹ (vi) življenje
- ² (sportiv) ž. sportna
- m. sportif (sportif) sporten
- ³ (gala) svečanost, slavnost.
- ⁴ (feminin) ženski
- ž. féminine (feminin)
- ⁵ (natasiö) ž. plavanje
- ⁶ med c'est in sledeči que se stavlja del stavka, ki se ga hoče povdariti
- ⁷ (sä-sw³rt) ta večer; danes zvečer, drevi
- ⁸ (pissin) plavalni basen
- ⁹ (bü to kaj) [ime pariškega kopališča]
- ¹⁰ (a-ljö) se vrši
- avoir lieu vršiti se
- ¹¹ (bo) lep; pred samoglasn. bel, ž. belle; prim nouveau, Razl. 9, a.)
- ¹² (notik) plovski en, vodni
- ¹³ (organize) prireja

- organiser prirediti, organizirati
- ¹⁴ (sösjete) društvo
- ¹⁵ (parizjen) ž. pariška
- m. parisien (pariz³)
- ¹⁶ a mouette (lamwet) galeb

Nadaljevanje članka »Duh in obličje boljševizma« smo odložili za prihodnjo številko, ko bomo glede na desetletnico boljševiške revolucije objavili več člankov in slik iz sovjetske Rusije.